

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

HODNOTOVÁ ORIENTACE VE
VĚKU VYNOŘUJÍCÍ SE
DOSPĚLOSTI

VALUE ORIENTATION IN EMERGING ADULTHOOD

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Bára Němcová**

Vedoucí práce: **prof. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.**

Olomouc

2020

Poděkování patří především mé rodině, která mi byla po celou dobu psaní této práce velkou oporou. Za podporu děkuji také svým přátelům a partnerovi. Za odborné vedení práce děkuji panu prof. PhDr. Panajotisi Cakirpaloglu, DrSc. Dále děkuji PhDr. Danielu Dostálovi, Ph.D., který ochotně zodpověděl všechny mé otázky ohledně výběru statistických metod. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem, kteří se výzkumu zúčastnili.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Hodnotová orientace ve věku vynořující se dospělosti“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 20.3.2020

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	6
1	Hodnoty a hodnotová orientace	7
1.1	Vymezení základních pojmů	7
1.2	Vznik psychologie hodnot z filozofických kořenů.....	10
1.2.1	Směry subjektivistické	10
1.2.2	Směry objektivistické	12
1.3	Pojetí hodnot Erika H. Eriksona	13
1.4	Klasifikace hodnot	14
1.5	Hodnotová preference a hodnotová orientace	16
1.6	Původ, vývoj a změny hodnot	17
1.7	Funkce hodnot	19
2	Vynořující se dospělost	21
2.1	Vznik teorie	21
2.2	Vymezení období vynořující se dospělosti.....	23
2.3	Morálka a hodnoty ve věku vynořující se dospělosti	28
3	Předchozí výzkumy	32
	VÝZKUMNÁ ČÁST	34
4	Výzkumný problém a cíle výzkumu	35
5	Typ výzkumu a použité metody	36
5.1	Rokeachova škála hodnot	36
5.2	Formulace hypotéz	37
6	Sběr dat a výzkumný soubor	39
6.1	Výzkumný soubor	39
6.2	Průběh sběru dat	40
6.3	Etické hledisko a ochrana soukromí.....	41
7	Práce s daty a její výsledky	42
7.1	Práce s daty	42
7.2	Symbolika výsledkové části	43
7.3	Výsledky deskriptivní statistiky	44
7.4	Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz	50
8	Diskuze	56
8.1	Diskuze k jednotlivým hypotézám	56
8.2	Diskuze k hlavnímu výzkumnému cíli	59

9	Závěr.....	62
10	Souhrn	64
	LITERATURA.....	67
	PŘÍLOHY.....	70

ÚVOD

S hodnotami se člověk setkává v průběhu celého svého života. V dětství, v rámci socializace, jsme vedeni k přijetí hodnot společnosti, do které jsme se narodili. Postupně zjišťujeme, jaké hodnoty preferují naši rodiče, učitelé i vrstevníci. Jak dospíváme snažíme se objevit, které hodnoty jsou charakteristické pro nás samotné. Velmi brzy si také začínáme uvědomovat, že to, co má velkou váhu pro nás, nemusí pro druhého znamenat nic. Hodnoty ovlivňují náš osobní i pracovní život. Na základě námi uznávaných hodnot si volíme přátele, školu, partnera i práci. S každým novým životním obdobím se znovu zamýšlíme, které z nich jsou pro nás opravdu důležité. Mám tedy za to, že hodnoty představují konstrukt, kterému bychom měli věnovat náležitou pozornost.

Existují dva důvody, proč jsem se rozhodla studovat hodnoty právě u lidí ve fázi vynořující se dospělosti. Vynořující se dospělost je relativně novým konceptem, jehož autorem je Jeffrey J. Arnett. Jedná se o vývojové období, které je tvořeno jedinci ve věku od 18-25 let, pro které je typické, že se necítí být dětmi, ale stále se nepovažují za plnohodnotné dospělé (Arnett, 2000). Už od samotného uvedení v roce 2000 čelí tato koncepce kritice značného množství autorů. Např. Levin (2005) má za to, že se jedinci v této fázi pouze vyhýbají povinnostem dospělého života a nechtějí opustit pohodlí svého náctiletého já. Často jim bývá vyčítán také egoismus, nezodpovědnost a nezájem o problémy ostatních. Druhým, zcela intuitivním důvodem je fakt, že já sama se v této fázi aktuálně nacházím. Zajímalo mě tedy, zda je pravda, že jsem součástí sobecké a na sebe zaměřené generace nebo zda je realita odlišná.

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jaká je hodnotová orientace lidí ve věku vynořující se dospělosti. Mám za to, že odhalením hodnot, které jsou mladými lidmi preferovány a které ne, můžeme přispět k lepšímu pochopení celé této vývojové fáze. Po přečtení této práce by měl být každý čtenář schopen utvořit si obrázek o tom, jaká je hodnotová struktura jedinců ve věku vynořující se dospělosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTY A HODNOTOVÁ ORIENTACE

První část této práce je věnována především hodnotám a hodnotové orientaci. Pojem hodnota je známý jak široké veřejnosti, tak odborné obci. Jeho výklady se však liší, proto se hned na začátku pokoušíme jeho význam objasnit a zmiňujeme se i o dalších příbuzných pojmech. Dále se věnujeme vzniku psychologie hodnot z filozofických kořenů a koncepci E. H. Eriksona. Zaměřujeme se také na to, jak se hodnoty dají klasifikovat a jaká je hodnotová orientace současného člověka. Na závěr uvádíme, jak se hodnoty utvářejí a jaká je jejich funkce.

1.1 Vymezení základních pojmů

Hodnota jako konstrukt se vyskytuje v tolika vědeckých disciplínách, že vytvoření jejího jednotného výkladu je prakticky nemožné. Problematice hodnot se věnovali již starořeční filozofové. Uceleně se však začala studovat až na přelomu 19. a 20. století, kdy vznikla nová věda axiologie nebo též timologie či timétika. Hartl a Hartlová (2015, 67) uvádějí, že se jedná o „*obor, který se zabývá definováním, systémem a hierarchizací hodnot, jejich vztahy ke společnosti a struktuře osobnosti*“. Na vzniku této disciplíny se zasloužili především Hermann Lotze a Franz Brentano. Oba svými myšlenkami ovlivnili Edmunda Husserla a připravili tak půdu pro jeho fenomenologii (Cakirpaloglu, 2009).

Původ slova hodnota můžeme najít v politické ekonomii, kde je chápána jako vlastnost předmětu odpovídat potřebám daného člověka. Zde můžeme rozlišovat dva typy hodnot, užitnou hodnotu, která vyjadřuje hodnocení dané věci dle míry její užitečnosti, a směnnou hodnotu, která se vztahuje k nějaké měně a kolísá na základě poptávky a nabídky (Kučerová, 1996). Ve filozofii se na hodnotu nahlíží jako na morální kategorii, která určuje normy chování. Abychom mohli nějakou vlastnost považovat za hodnotu, musí se jednat o rys, který významně ovlivňuje naše rozhodování a tím i to, kam směřujeme (Blackburn, 2008).

Sociologie považuje hodnoty za vědomé či nevědomé představy o tom, co je žádoucí. Hodnota pro člověka představuje důležité kritérium při rozhodování a jednání. Může být také nahlížena jako měřítko pro posouzení správnosti konání (Jandourek, 2007). V sociálně-

psychologickém kontextu je hodnota chápána „jako míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj.“ (Průcha, Walterová, & Mareš, 2013, 91).

Ani psychologie nenabízí jednotnou definici hodnoty. Tato heterogenost je dána především odlišností přístupů, nejednoznačností kritérií a odlišnými výzkumnými zkušenostmi psychologů. I přesto, že v literatuře můžeme najít velké množství definic, většinu z nich spojuje pět základních rysů. Hodnoty představují pojmy či přesvědčení o žádoucích konečných stavech nebo chování, které přesahují specifické situace, slouží k hodnocení chování a událostí a jsou řazeny dle individuální významnosti (Shwartz, & Bilsky, 1987). Značné množství autorů, mezi které patří např. Rokeach, Schwartz či Halman, se shoduje na tom, že hodnoty představují hluboko zakořeněné, abstraktní motivy, které nám radí, ovlivňují a objasňují naše mínění, postoje, normy a jednání (Schusterová, 2008). V souladu s tímto tvrzením je i tato definice:

„Hodnota představuje specifickou psychickou kategorii, která tvoří poměrně stabilní, trvalou strukturu osobnosti významnou pro individuální, sociální a historickou realizaci člověka. Hodnoty představují přesvědčení o dobrém nebo prospěšném, ale také o špatném nebo nežádoucím, které regulují individuální nebo skupinovou aktivitu.“ (Cakirpaloglu, 2009, 277).

Psychologie hodnot pojednává o dvou komplementárních pojmech, kterými jsou hodnota a hodnocení. Byť jsou tyto pojmy úzce propojeny nelze je ztotožňovat. Hodnocení představuje psychický proces subjektu vůči objektu, který je řízen typem a intenzitou dané hodnoty. Proces hodnocení má tři složky. Kognitivní složka se skládá z vědomostí a představ osoby o objektu, který je hodnocen. Obsahuje také schopnost jedince nahlížet do vlastních hodnot a hodnotícího procesu obecně. Každý kognitivní proces je osobitý, a to právě díky citovým a motivačním vlastnostem (Kučerová, 1996).

Emocionální složka je základem vztahu mezi osobou a objektem hodnocení. Oddělení emocí od poznání představuje dlouhodobý vývojový proces. Malé děti nejsou schopny rozlišit subjektivní vlastnosti od objektivních charakteristik předmětu. U starších dětí a dospělých se tato funkce částečně autonomizuje. Vztah mezi rozumovou a citovou složkou je však i v dospělosti nestálý. Třetí součástí hodnocení je konativní složka, která představuje tendence k naplnění hodnoty. Tyto tendence mohou být vědomé či nevědomé, mohou být verbalizovány či vyjádřeny neverbálně, mohou být sociální či asociální. Jedná

se o všechny projevy, kterými jedinec dává najevo svůj vztah vůči prožívané skutečnosti. Důležitou roli v procesu hodnocení představuje vědomí. V souvislosti s ním můžeme populaci rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří jedinci, kteří dokáží vědomě regulovat své jednání na základě svých vnitřních hodnot. Druhou pak představují lidé, kteří jednají na základě nevědomých a biologických požadavků. To, zda člověk patří do první či do druhé skupiny, je dáno zralostí jeho osobnosti (Cakirpaloglu, 2009).

Hodnoty někdy mohou být mylně zaměňovány s postoji. Jedná se o pojmy příbuzné, u obou můžeme rozlišovat složku konativní, emoční a kognitivní. Postoje, stejně jako hodnoty, utvářejí psychickou realitu jedinců, řídí jejich sociální aktivitu a mají vliv na sociální interakci. Rozdíly mezi oběma pojmy však můžeme vymezit relativně přesně. Hodnoty jsou významnou částí osobnostní struktury a oproti postojům jsou více rezistentní vůči změnám, jsou také více abstraktní a neváží se ke konkrétním objektům a osobám. Hodnoty tedy tvoří základ pro vznik postojů. Jsou to ideály, které směřují chování ke své realizaci. Postoje představují určité tendence jednat, jedná se o trvalé komplexy pocitů a poznatků, které jsou více otevřené vůči změně. Může docházet k průniku kladných a záporných postojů (Řehan, & Cakirpaloglu, 2000).

Chtěli bychom zmínit i další pojmy, které k pojmu hodnota inklinují. Jedním z nich je etika. Jedná se o základní filozofickou disciplínu, která se zabývá mravností. Pozornost věnuje především předpokladům morálky, její legitimnosti a případnému užití v zákonech státu. Deskriptivní etika se zabývá popisem a klasifikací morálních postojů, názorů a jednání. Normativní etika stanovuje normy jednání, podle kterých pak rozlišuje, které jednání je dobré a které zlé. Většinou se jedná o příkazy, které určují, co je třeba učinit k dosažení žádoucího stavu, a stanovují podmínky, na základě kterých lze považovat určité jednání za mravné. Etika tedy představuje filozofii mravnosti a zajímá se o původ jak heteronomní, tak autonomní morálky (Hlavinka, 2013).

Morálka představuje „*postoj člověka spočívající na svobodném rozhodnutí vůči mravnímu zákonu*“ (Brugger, 1994, 249). Morálka se skládá z dobra a špatnosti. Mravní zákon stanovuje, co je to morální dobro a co špatnost, dobro příkazuje a špatnost zakazuje. Prapůvod mravního jednání můžeme hledat v mravech, obyčejích a zvycích. Zvyk představuje první stupeň konvence, jedná se o zmechanizované jednání, které bylo původně chtěné. Zvyk se může stát obyčejem, jestliže se rozšíří mezi více jedinců. Může pak představovat určitou charakteristiku, díky které se jedna komunita odliší od druhé. Posledním

konvenčním jevem je mrav. Ten obsahuje dvě složky, sociální a normativní. Mrav nijak nepodmiňuje mravnost, někdy s ní může být dokonce v opozici (Cakirpaloglu, 2009).

Dalším důležitým pojmem je norma. Norma představuje jakési vodítko k mravnímu jednání. Představuje pravidlo, jehož dodržování vyžaduje daná kultura či společnost. Člověk, který jedná v souladu s uznávanými normami, jedná mravně. K posouzení vlastního jednání a jeho vztahu k mravním normám slouží svědomí. Pro porušení mravních norem však neexistují žádné trestní sankce, funkci korektiva zde zastává veřejné mínění (Blecha, 2002).

Posledním pojmem, který bychom rádi zmínili je ctnost. Hartl a Hartlová (2015, 88) definují ctnost jako „*trvalý kladný rys charakteru člověka, stálý zdroj jeho etického chování, kladnou a žádoucí mravní vlastnost*“. Podle Aristotela se jedná o vrozenou nebo získanou dispozici konat dobro. Věří, že ctnost dělá dobrým člověka i všechno, co koná. Ctnost představuje ideální stav dobra, charakteristická je pro ni stálost dobrého jednání. Jejím cílem je žít v souladu s ideálním vzorem toho, jaký chce člověk být (Cakirpaloglu, 2009).

1.2 Vznik psychologie hodnot z filozofických kořenů

Psychologie začala fungovat jako samostatná vědní disciplína na konci 19. století, kdy se vydělila z filozofie. Není tedy divu, že kořeny psychologie hodnot musíme hledat právě ve filozofii. Axiologické směry můžeme rozdělit do dvou skupin, na subjektivistické a objektivistické.

1.2.1 Směry subjektivistické

Subjektivistické směry považují hodnoty člověka za vnitřní řád, který se vyznačuje schopností konat ty nejušlechtlejší lidské činy. (Cakirpaloglu, 2009). Mezi antické představitele těchto směrů patří Sókratés, Platón a Aristoteles.

Sókratés v souvislosti s hodnotami zdůrazňuje důležitost vhledu, věří, že žádný člověk nejedná dobrovolně proti svému zájmu, ale usiluje o dobro. Pouze vhled v to, co je dobré, může člověka motivovat k dobrému jednání. V tomto kontextu je za ctnost považováno vědění (Ricken, 1999). Ústředním pojmem filozofie Platóna jsou ideje, které představují jediné pravdivé jsoucno. Za nejvyšší ideu je považováno dobro. Platón rozděluje dobro lidské a božské. Nejvyšším lidským dobrem je zdraví, nejvyšším božským je moudrost (Cakirpaloglu, 2009). Aristoteles uvádí, že existuje dobro, které v sobě zahrnuje

mravnost, blaženost i prospěšnost. Stejně jako Sókratés považuje za nejvyšší ctnost vědění (Ricken, 1999).

Na Sokratovy myšlenky navázala Kynická škola, jejímž hlavním představitelem byl Diogenes ze Sinópy. Kynikové věří, že nejvyšším dobrem je ctnost, která je naučitelná. Ctnosti a štěstí lze dosáhnout omezením potřeb, tužeb a vztahů a životem v souladu s přírodou. K návratu k přirozenému životu vybízeli také Stoikové, kteří tento způsob života považují za nejvyšší dobro a mravní cíl jednání každého člověka. K naplnění tohoto cíle slouží hodnoty. Za nejvyšší hodnotu považuje stoická filozofie život v souladu s přírodou. Opakem hodnot je všechno, co v souladu s přírodou není, tento názor implikuje vznik učení o antihodnotách (Cakirpaloglu, 2009).

Novodobějším představitelem těchto směrů je Niccolò di Bernardo dei Machiavelli, autor machiavelizmu. Machiavelli nevěří v pozitivní charakter lidí, na člověka nahlíží spíše pesimisticky. Politické hodnoty klade nad požadavky svědomí jednotlivců. Věřící také, že politická moc je vždy produktem násilí. V souvislosti s tím u vladaře obhajuje lest, a pokud je to nutné, tak i krutost. Velebí pokrytectví, které považuje za krucifiální pro manipulaci s veřejností a tím i bezpečné vládnutí (Machiavelli, 2007).

Lze sem zařadit také německého filozofa a psychologa Christiana von Ehrenfelse, který hodnoty vnímal jako přání. Dle jeho názoru hodnota vyjadřuje dynamiku vztahu jedince k objektu, přičemž dominuje zájem o daný objekt. Hodnota objektu je dána jeho žádoucností. Dalším směrem je sociologický funkcionalismus, který se pojí především se jménem Talcotta Parsonse. Parsons dokázal souvislost mezi dynamikou společnosti a aktivitou jedinců směřující k naplnění ideálních hodnot. Zvnitřněné hodnoty představují dispozice, které významně souvisejí s funkčností systému (Cakirpaloglu, 2009).

Patří sem také zakladatel fenomenologie Edmund Husserl, který věří, že vnější svět existuje, ale jeho vnímání je čistě subjektivní. Nezabývá se tedy podstatou toho, co je, ale jeho podobou. Na jeho myšlenky navázalo mnoho autorů např. Søren Kierkegaard, Max Scheler, Martin Heidegger a další. Mezi představitele fenomenologicko-existenciální etiky patří také Jean Paul Sartre a Alber Camus. Sartre uvádí, že hodnoty náleží lidské aktivitě, která se řídí svobodnou volbou každého člověka. Nejsou tedy dány od boha, ale existují v lidském nitru. Dle Camuse je podstatou existence absurdita, člověk by měl proti této absurditě revoltovat, a tak si zachovat důstojnost, která představuje jednu z hlavních hodnot (Cakirpaloglu, 2009).

Dalším neopomenutelným zástupcem je Immanuel Kant. Jedná se o jednoho z nejvýznamnějších autorů zabývajících se otázkou hodnot a morálky, což dokazuje i známý výrok: „*Dvě věci naplňují mysl stále novým a vzrůstajícím obdivem, čím častěji a vytrvaleji se jimi přemýšlení zabývá: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.*“ (Kant, 1996, 275). Realizace mravních hodnot vyžaduje určité podmínky, kterými jsou svobodná vůle, nesmrtelnost duše a existence Boha. Toto jsou postuláty praktického rozumu, které rozum nemůže vyvrátit ani dokázat, ale připouští je, protože je považuje za hodnotné. Kant představuje tzv. kategorický imperativ, který můžeme chápat jako obecně platné morální pravidlo. Mravní zákon je lidem dán jako faktum čistého rozumu a tvoří tak pozadí lidských hodnot a hodnocení. Kant také vyzdvihuje autonomní morálku, která usiluje o nejvyšší hodnoty člověka, nad heteronomní, která vede jen k praktickým a nižším cílům (Kant, 1996).

1.2.2 Směry objektivistické

V centru zájmu objektivistických směrů stojí vnější stránka jednání člověka. Mezi nejvýznamnější představitele těchto směrů patří zakladatel pozitivismu Auguste Comte. Podle jeho nauky probíhá vývoj lidstva ve třech stádiích, kterými jsou stádium teologické, metafyzické a pozitivní. Teprve v posledním, tedy pozitivním stádiu, lidé překonali náboženské a metafyzické pověry a dosáhli stupně vědeckosti. Pro pozitivismus je charakteristický materialismus, empirismus a scientismus. Comte také navrhl novou vědu o morálce, věřil, že hlavní funkcí hodnot je zachování lidských vědomostí (Störig, 2007). Na Comta navázal Émile Durkheim, který se kromě problematiky náboženského života a dělby práce zabýval i sociologickou metodikou. Věřil, že společenská fakta představují kolektivní společenské vědomí. Kolektivní vědomí funguje jako autorita, která je zdrojem morálních pravidel a díky ní tato pravidla získávají svou závaznost (Thurnher, Röd, & Schmidinger, 2009).

Filozofii objektivismu, konkrétně egoistického individualismu, reprezentuje Friedrich Nietzsche. Nietzsche byl velkým kritikem platónské metafyziky. Kritizoval především myšlenku, že náš svět je pouze odrazem světa idejí, neboť v takovém světě není místo pro svobodnou volbu člověka a tím pádem ani pro morálku. Mravné jednání je pouze takové, které nemá předem jasno a které je výsledkem vlastního rozhodnutí člověka. Ústředním pojmem jeho filozofie je tzv. vůle k moci. Vůle řídí rozhodování, sama sobě je měřítkem hodnot a za dobré považuje to, co chce ona. Lidé si však vytvořili vlastní hierarchii hodnot, ta je však v rozporu s povahou vůle. Je nutné přehodnotit všechny hodnoty

a nastolit panskou morálku, kde budou hodnoty moci a síly postaveny mimo dobro a zlo. Člověk se musí oprostít od všeho, co ho brzdí, a stát se nadčlověkem (Blecha, 2002).

1.3 Pojetí hodnot Erika H. Eriksona

Problematika hodnot si našla své místo také v psychologii. Většina velkých psychologických škol se tímto tématem zabývá alespoň okrajově. My zde zmiňujeme koncepci Erika H. Eriksona, která se nám vzhledem k povaze bakalářské práce zdála jako nejvhodnější.

Erik Homburger Erikson představuje významnou osobnost soudobého psychoanalytického učení. Je autorem psychosociální teorie, která se zabývá vývojem Ega. Ego se vyvíjí v osmi stádiích, které jsou charakteristické určitou psychosociální krizí, překonáváním těchto krizí vznikají ctnosti. Vývoj se řídí epigenetickým zákonem, což znamená, že každá ctnost má omezený čas na to, aby se vyvinula, jestliže se tak nestane, tak nejen, že ona sama zůstane zakrnělá, ale může ohrozit i celou hierarchii ctností. Mezi základní ctnosti patří naděje, vůle, rozhodnost, schopnost, věrnost, láska, péče, moudrost (Erikson, 2015).

Vývoj Ega souvisí také s formováním systému hodnot. V tomto směru zdůrazňuje Erikson období adolescence a dospělosti. Adolescence je typická velkými biologickými i psychologickými změnami. Adolescent získává schopnost kritického myšlení, což se projevuje v jeho morálce a morálkou řízeném jednání. Adolescentní jedinec má idealizované morální představy, proto je častá kritika morálního pokrytectví starších generací. Za základ hodnotového systému adolescenta jsou považovány hodnoty humánnost a altruismus. Na řešení krize v tomto období má vliv kulturní a sociální prostředí, ve kterém jedinec žije. Pro některé jedince bude tato krize zcela minimální, zatímco pro jiné bude její překonání představovat velkou výzvu. Z infantilního adolescentního moralismu se v dospělosti vyvine etické vědomí, které je v souladu s generativitou typickou pro toto období (Cakirpaloglu, 2009).

O hodnotách se Erikson zmiňuje také v jeho zásadách o mravním vědomí. Morální stránka člověka má kořeny v jeho pudových tendencích. Morální pravidla se vytvářejí na základě strachu z možných hrozeb, zatímco etická pravidla vznikají z ideálů, ke kterým jedinec směřuje a které jsou vzorem dobra a dokonalosti. Původ morální dimenze nalézáme již v dětství. Jedná se o charakteristiku, která je výsledkem zkušenosti s trestem. Etická dimenze se pak pojí k biologickému a sociálnímu vývoji jedince. Na základě etiky se jedinec

rozhoduje pro dobro či zlo, na toto rozhodnutí má velký vliv sociální prostředí. Příznivé prostředí podněcuje jedince ke kladné volbě, oproti tomu neblahé prostředí může vést k nesprávné volbě, kterou se člověk ochudí o ty pravé hodnoty. Erikson předpokládal, že morálku můžeme očekávat tam, kde má své významné místo etika (Cakirpaloglu, 2009).

1.4 Klasifikace hodnot

Vytvoření jednotné klasifikace hodnot je úkol velmi obtížný. Heterogenost v psychologické axiologii je dána především velkým množstvím teorií hodnot a různorodostí názorů jednotlivých autorů. Určitou systematizaci hodnot můžeme provést jejich zařazením do obecnějších pojmových kategorií, což předpokládá stabilní kritéria klasifikace. Mezi některá kritéria dělení hodnot patří např. kdo je nositelem hodnoty, původ hodnoty, její role, podstata, obsah, funkce, velikost, pozice v hierarchii, stupeň obecnosti, zakotvenosti, vědomosti atd. (Cakirpaloglu, 2009).

Prvním autorem, jehož klasifikaci hodnot zmíníme, je Milton Rokeach. Jako první po vrcholné éře behaviorismu poskytl podnět ke studiu hodnot. K jejich zjišťování přistoupil velmi intuitivně, vyjmenoval několik hodnot, které krátce popsal, a poté žádal lidi, aby je seřadili podle toho, jakou mají důležitost jako řídicí principy v jejich životě. Na základě toho rozlišil 18 terminálních a stejný počet instrumentálních hodnot. Terminální hodnoty se vztahují k obecným cílům, jinými slovy vyjadřují smysl života. Mezi terminální hodnoty patří např. zralá láska, pravé přátelství, pohodlný život, štěstí, svoboda atd. Instrumentální hodnoty představují způsob dosažení daného cíle a vztahují se k morálce a vhodnosti. Patří mezi ně např. nezávislost, odvaha, zodpovědnost, svobodomyšlnost atd. (Rokeach, 1973).

Jiný pohled na hodnoty nám poskytuje Shalom H. Schwartz, který patří mezi největší jména současného psychologického výzkumu. Hodnoty neřadí hierarchicky, ale znázorňuje je cyklicky. Shwartz a Bilsky při tvorbě své teorie vycházejí z předpokladu, že hodnoty jsou kognitivní reprezentace tří univerzálních lidských potřeb. Mezi tyto potřeby patří biologicky zakódované požadavky vztahující se k organismu, sociální potřeby vedoucí k interpersonálním koordinovaným aktivitám a požadavky týkající se skupinového blaha a přežití. Prostřednictvím kognitivního vývoje jsou jedinci schopni tyto požadavky prezentovat jako hodnoty, např. sexuální potřeby mohou být transformovány na hodnotu intimity a lásky. Shwartz a Bilsky kritizují Rokeachovo rozdělení hodnot na terminální a instrumentální, neboť mají za to, že hodnoty prezentované jako instrumentální nemusí představovat pouze prostředek k dosažení cíle, ale samotný cíl. Vyzdvihují však, že některé

hodnoty se váží k zájmům jedince, jiné k zájmům celé společnosti. Dělí tedy hodnoty na individuální, kolektivní a smíšené (Schwartz, & Bilsky, 1987).

V původní práci zveřejnili Schwartz a Bilsky osm motivačních domén, které obsahují určité hodnoty, později tento seznam Schwartz doplnil o další dvě domény. Všech deset motivačních oblastí hodnot je uspořádáno do kruhového celku. Kolektivní hodnoty umístil do pravé části kruhu, individuální do levé části. Mezi kolektivní patří benevolence, tradice, konformita, bezpečí, moc, mezi individuální pak universalismus, sebeurčení, stimulace, hédonismus a úspěch. Vzájemné vztahy hodnot jsou znázorněny pomocí dvou bipolárních dimenzí. První dimenzi tvoří dva protilehlé póly, kterými jsou sebetranscendence a posílení ega. Sebetranscendenci představují hodnoty univerzalizmus a benevolence, posílení ega, hodnoty úspěch a moc. Druhou dimenzi tvoří póly konzervatismus a otevřenost vůči změně. Konzervatismus reprezentují hodnoty konformita, bezpečí, tradice, zatímco otevřenost vůči změně zahrnuje sebeurčení, stimulaci. Hédonismus směřuje k sebezlepšování i k otevřenosti vůči změně. Hodnoty, které jsou na kružnici umístěny vedle sebe spolu korelují kladně, zatímco protilehlé hodnoty se vylučují a korelují spolu záporně (Schwartz, 1992).

Na Schwartzovo rozdělení hodnot na individuální a kolektivní navázala i Meg J. Rohan. Je autorkou myšlenky sociálního hodnotového systému, který předpokládá, že kromě vlastních hodnot jedinci vnímají také hodnotovou soustavu ostatních lidí či celé společnosti. Jednou z otázek, kterou si Rohanová klade, je, zda jsou individuální i sociální systémy strukturovány stejně či odlišně. Při odpovědi se můžeme opřít o dosavadní výzkumy, na základě kterých, můžeme předpokládat podobnou strukturu obou systémů. Jestliže vyjdeme z předpokladu Schwartze (1992), že individuální hodnotový systém je univerzální, pak by se individuální hodnotové orientace všech lidí měly organizovat dle této univerzální matice. Rohanová také předpokládá, že každý člověk může mít pouze jeden individuální hodnotový systém, ale více sociálních. Oba hodnotové systémy, tedy sociální i individuální, představují intrapsychické struktury, které mohou ovlivnit rozhodování, postoje i chování jedince. Porozumění těmto systémům nám umožní lepší pochopení a predikci chování lidí a jejich postojů (Rohan, 2000).

Problematikou klasifikace hodnot se zabýval také zakladatel logoterapie a existenciální analýzy Viktor Emil Frankl. Hodnoty rozdělil do tří kategorií. První kategorii představují tvůrčí hodnoty, které jsou tvořeny vlastní aktivitou člověka. Symbolizují snahu člověka něco dělat, tvořit. Tvorba by neměla být považována za pouhý prostředek k cíli, nýbrž jako cíl samotný. Zážitkové hodnoty se uskutečňují v prožívání. Vyjadřují touhu

prožívat strhující zážitky, které mohou pro milovníka hudby představovat poslech oblíbené symfonie či zdolání vrcholu hory pro nadšeného turistu. Poslední kategorií jsou postoje hodnoty. Tato kategorie spočívá ve schopnosti jedince nalézt smysl v situaci, která se jeví jako beznadějná. Jedná se o nejvyšší hodnoty, které člověku zůstávají i ve chvílích, kdy tvůrčí a zážitkové hodnoty nemohou být realizovány. Frankl má za to, že dokud člověk dýchá, jeho život má smysl a každý jedinec je odpovědný za to, aby své hodnoty naplňoval (Frankl, 2005).

Zmíníme také klasifikaci Abrahama Harolda Maslowa, jednoho z hlavních představitelů humanistické psychologie. Problematiku lidských hodnot odvodil ze své vlastní teorie potřeb a postavil ji do centra svého zájmu. Dle Maslowa se každý člověk skládá z fyziologických a psychologických potřeb, které představují nedostatky, jenž musí být uspokojeny, aby nedošlo ke strádání. Tyto potřeby či hodnoty můžeme rozdělit na dva typy: nedostatkové D-hodnoty a růstové B-hodnoty. Mezi B-hodnoty patří pravda, dobrota, krása, celistvost, živost, jedinečnost, dokonalost, dokončení, spravedlnost, prostota, bohatost, nenucenost, hravost, soběstačnost, smysluplnost. Vlastností hodnot je jejich tendence seskupovat se do větších funkčních celků např. pravda je dobrá, krásná, jedinečná atd. Všechny hodnoty spolu hierarchicky souvisí a představují jednotlivé kroky k sebeaktualizaci jedince (Maslow, 2014).

Autorem poslední klasifikace hodnot, kterou uvedeme je Stanislava Kučerová, která rozděluje hodnoty do tří kategorií na základě dimenzí, ve kterých člověk prožívá sebe i svět. První kategorií tvoří přírodní hodnoty, které můžeme rozdělit na vitální a sociální. Vitální odpovídají fyziologickým potřebám, jsou tedy nejintenzivnější. Sociální vyplývají z potřeby interpersonálního kontaktu. Člověk přirozeně vyhledává společnost ostatních lidí, touží být milován, oceňován atd. Sociální hodnoty tedy představují kladné mezilidské vztahy. Druhou kategorií představují civilizační hodnoty. Tyto hodnoty jsou základem společenské organizace. Přetvářejí potřeby přírodní do podoby, ve které přinášejí komfort a potěšení. Třetí kategorií je sféra duchovních hodnot, kterou ve společnosti představuje kultura. Vytváří se na základě potřeby hledání smyslu, pravdy, dobra, krásy atd. Patří sem hodnoty jako vzdělanost, citové bohatství, pravdivost, plnost života a další (Kučerová, 1996).

1.5 Hodnotová preference a hodnotová orientace

Hodnotová preference a hodnotová orientace spolu úzce souvisejí. Hodnotová preference představuje hierarchické uspořádání hodnot, kterému se říká také hodnotový žebříček. Tento

žebříček je sestavován na základě porovnávání hodnot mezi různými úrovněmi. Na tyto úrovně můžeme nahlížet různě. Klíčové místo zde mají podoby zdrojů utváření hierarchie, které mohou být formální nebo obsahové. Formální představují stupnice, např. časová linie, vzdálenost mezi jednotlivými stupni či jejich důležitost. Obsahové vyjadřují, jaké oblasti se dané hodnoty týkají a jak je tato oblast pro daného člověka významná (Prudký, 2009).

Zde je důležité zmínit existenci tzv. životních hodnot. Jedná se o hodnoty, které vyjadřují vztah subjektu k významným atributům jeho vlastního života. Jako takové jsou prakticky neměnné. Lze se domnívat, že představují podstatnou součást skladby hodnot, které jedinec přijal a které přijímá v současnosti. Kromě životních hodnot existují také časově omezené hodnoty, které se vztahují k určitým vývojovým fázím, či hodnoty přesahující jedince. Kromě hodnotového žebříčku jedince lze tedy hovořit o hodnotových preferencích skupin či společnosti. Důležitým kritériem pro rozdělení životních a ostatních hodnot je jejich trvanlivost. (Prudký, 2009).

Hodnotovou orientaci můžeme definovat jako „*relativně stálý, sociálně podmíněný, volitelný vztah člověka k souhrnu materiálního a duchovního bohatství a ideálů, na který pohlíží jako na předměty, cíle, prostředky uspokojení životních potřeb*“ (Hartl, & Hartlová, 2015, 377). Hodnotová orientace představuje dynamickou dimenzi hodnotové struktury jedince, která klade důraz na zaměřenost a zacílení. Vytváří se postupně v průběhu časového působení a rozvoje, kdy jedinec své hodnoty tvoří, ukládá a užívá. Na základě hodnotové orientace lze pravděpodobně určit, kterým směrem se hodnoty a z toho vyplývající jednání jedince bude ubírat. Hodnotovou orientaci můžeme považovat za specifikaci hodnotových preferencí, na základě které lze vytvořit převažující zaměření hodnot u konkrétního jedince (Prudký, 2009).

1.6 Původ, vývoj a změny hodnot

V předchozích kapitolách jsme se věnovali tomu, jak lze hodnoty charakterizovat a kategorizovat. V této kapitole se zaměřujeme na to, jaký je jejich původ, jak se vyvíjejí a jak dochází k jejich změnám. Existují tři determinanty lidských hodnot, mezi které patří historické a sociální podmínky a individuální charakteristiky. Historické události mají velký význam pro tvorbu hodnotové orientace a její dynamiku. Nejedná se pouze o zážitky z minulosti, patří sem např. i současná politická situace, v rámci níž může nastat stav, který silně ovlivní hodnotovou orientaci nejen jedince, ale i celé společnosti. Příkladem takových stavů mohou být revoluční události (Cakirpaloglu, 2009).

Dalším významným determinantem jsou sociální podmínky. Rodinná příslušnost je jedním z nejdůležitějších socializačních činitelů a jako taková se podílí na budování hodnotového systému svých členů. Citové vztahy v rodině mají význam pro rodinnou soudržnost a hodnotovou konzistenci. Kladné rodinné vztahy usnadňují mezigenerační hodnotový přenos. Pro osvojení společenských a kulturních hodnot je důležitý sociální původ jedince. Tento osvojovací proces však neprobíhá přímo, ale skrz různé činitele, mezi které patří např. životní styl, sociální zájmy, vrstevní identifikace atd. Poslední determinant představují osobnostní charakteristiky, které jsou důležité pro tvorbu, osvojení, začlenění, ustálení a změny hodnot (Cakirpaloglu, 2009).

Psychologie hodnot pracuje nejčastěji se třemi modely výkladu vývoje a změny hodnot. Prvním modelem, který zmíníme, je model kohort. Jandourek (2001, 124) uvádí, že kohorta představuje „část obyvatelstva, která prožila v tomtéž časovém úseku tytéž významné životní nebo společenské události“. Jedná se tedy o jedince, kteří ve stejném věku nastupují do školy, v přibližně stejném věku začínají pracovat a zakládat rodiny, ve stejném věku zažili válku, okupaci či revoluci atd. Na základě všech těchto událostí se předpokládá podobnost jejich hodnot a postojů. Existují dvě verze tohoto modelu. První verze, střídání kohort, předpokládá, že v dětství dochází ke kulturnímu imprintingu, kdy důležitou roli hraje vzdělání a ekonomická situace. V dospělosti jsou pak hodnoty dané kohorty prakticky neměnné. Hodnoty každé kohorty jsou jiné, protože každá vyrůstala v jiném časovém úseku, díky jejich střídání pak dochází ke změnám hodnot ve společnosti. Druhá verze, standardního životního cyklu, věří, že hodnoty jedinců dané kohorty se vyvíjejí, ale hodnoty různých kohort jsou prakticky stejné (Hnilica, 2007).

Druhý model, který zde uvádíme je model historických událostí. Za historickou událost považujeme takovou událost, která zasáhla jen některé kohorty nebo všechny kohorty, ale v jiném vývojovém stupni. Neřadíme sem tedy události, které zažily všechny kohorty ve stejné životní etapě, např. nástup do školy, ani události starší než je nejstarší kohorta, např. stavovské povstání. Na základě těchto událostí se mění hodnoty jednotlivých kohort i celé populace. V souvislosti s tímto modelem lze zmínit příbuzný model periody, který nezkoumá vliv jednotlivých událostí na změny hodnot, ale širších sociálních trendů, např. měnící se postavení žen ve společnosti. Další model vzniká propojením modelu interakce a kohorty, jeho hlavním předpokladem je, že určité historické události mají rozdílný vliv na jednotlivé kohorty. Posledním uvedeným modelem je model zrání, který postuluje, že ke změnám hodnot dochází pouze na základě procesů zrání, které jsou úzce

spojeny s vývojem. Lidé ve stejném věku mají přibližně stejné hodnoty, a to bez ohledu na prožité historické události či příslušnosti k určité kohortě. (Hnilica, 2007).

1.7 Funkce hodnot

Hodnoty hrají v našich životech významnou roli. Již výše jsme si uvedli, že poznání hodnotového systému člověka nám umožní lépe porozumět jeho postojům, chování, dokonce můžeme částečně predikovat jeho jednání. Proto je toto téma stále aktuálním předmětem mnoha výzkumů, které se mimo jiné zabývají také tím, k čemu hodnoty slouží. V této kapitole si pro představu uvádíme několik z jejich mnoha různorodých funkcí.

Obecně lze funkce hodnot rozdělit na individuální a sociální. Do skupiny individuálních funkcí řadíme hodnoty, které ovlivňují proces adaptace a individuálního růstu. Hodnoty, které jsou podstatné pro adaptaci člověka na fyzické a sociální podmínky, jedinec získává vlastní zkušeností či v průběhu procesu socializace. Jsou to vzory chování, pomocí kterých člověk hodnotí dané situace, řeší konflikty, zaujímá určité postoje. Hodnoty, jenž mají vliv na individuální růst jedince, jsou významné při stanovování cílů, které jsou vysoce žádoucí (Cakirpaloglu, 2009).

V rámci sociálního významu hodnot lze identifikovat dvě hlavní funkce, kterými jsou sociální integrace a sociální racionalizace. Integrační funkce hodnot se vyskytuje v souvislosti s procesy udržení skupiny a společnosti, kterými jsou např. sociální koheze, stabilita, efektivita atd. Patří sem také sociální kontrola či prevence deviantního chování. Racionalizační funkce hodnot je významná pro společenskou dynamiku. Pomocí racionalizace jsou zájmy jednotlivých skupin přetvářeny v hodnotový obsah, který je přijatelný pro velký počet lidí ve společnosti. Tímto způsobem vznikají společenské hodnoty, jestliže tyto hodnoty propojíme do většího celku, vznikne ideový systém. Individuální i sociální funkce hodnot jsou navzájem komplementární (Cakirpaloglu, 2009).

Další rozdělení funkcí hodnot ve společnosti poskytuje Prudký (2009), dle kterého mohou mít následující funkce:

- a) Hodnoty jako stavební kameny kultury: kultura se představuje abstrakcemi z chování, mezi které patří také hodnoty, což znamená, že procesy nabývání kultury a vznik hodnot jsou neoddělitelné. Jestliže chceme poznat kulturu, musíme pochopit soustavu uznávaných hodnot jedinců, skupin, společenství, národů apod. Jestliže chceme porozumět hodnotám subjektů, je potřeba znát vývojové trendy v kultuře.

- b) Hodnoty jako součásti utváření obsahu sociálních fenoménů a vztahů: hodnoty a normy jsou důležité při určování očekávaného obsahu sociálních rolí. Ovlivňují tedy sociopreferenční vztahy, chování jedince, jeho komunikaci i interakce, do kterých vstupuje. Pochopení přijímaných hodnot může vést k porozumění obsahu společenských aktivit.
- c) Hodnoty jako jeden z definičních znaků osobnosti: hodnoty jsou považovány za spolutvůrce osobnosti, odrážejí její potřeby a životní zájmy.
- d) Hodnoty jako zdroj motivace chování: hodnoty úzce souvisí s motivační strukturou osobnosti. Člověk touží své hodnoty naplnit, proto lze hodnoty nazírat jako silný motivační faktor. Hodnoty představují relativně stabilní systém, lze tedy předpokládat také provázanost s normami chování, tedy stabilními vzorci chování.
- e) Hodnoty jako součásti identifikátorů skupiny či etnika, společenství nebo i institucí: sdílené hodnoty lze považovat za zdroje identity skupiny či společenství. Civilizace nabízí hodnoty, mezi kterými si jedinec vybírá, některé přijímá a jiné odmítá.
- f) Hodnoty jako zdroje sociální a kulturní soudržnosti: hodnotová struktura představuje obsahový základ sociální soudržnosti. Je také zdrojem motivace aktivit, které soudržnost oslabují či posilují.
- g) Hodnoty jako zdroje a charakteristiky rozvrstvení a hierarchizace společnosti: hodnoty jsou zdrojem obsahu sociálních rolí a tedy i vrstev, garantují jejich hierarchické uspořádání. Umožňují prorůstání jednotlivých vrstev a jsou zdrojem mobility mezi jednotlivými úrovněmi společnosti.
- h) Hodnoty jako atribut morálky: propojení hodnot a morálky je velmi časté. Základním atributem morálky je schopnost rozpoznat dobro a zlo, což vyžaduje určitou formu přijaté hodnotové struktury. Morálku jedince tedy lze odvodit od jeho hodnotového ukotvení.
- i) Hodnoty jako základ politických filozofií a ideologií: propojením společenských hodnot vznikají ideologické systémy. Každý ideologický systém charakterizují jiné přijímané hodnoty.

2 VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOST

Druhá část této práce je věnována poměrně novému vývojovému konceptu, kterým je vynořující se dospělost. Zaměřujeme se zde na důvody vzniku této nové vývojové fáze, zmiňujeme základní charakteristiky tohoto období a věnujeme se také morálnímu vývoji a hodnotám v tomto věku.

2.1 Vznik teorie

V posledních desetiletích se pohled euro-americké společnosti na mladé lidi, kteří jsou na prahu dospělosti, výrazně změnil. Kritéria dospělosti, mezi které patří např. přijímání zodpovědnosti, rozhodování na základě vlastních hodnot a přesvědčení, finanční nezávislost či manželství a zakládání rodiny, se přesouvají do vyššího věku člověka. Naopak některé fenomény adolescence, např. psychosociální moratorium, se objevují i u mladých dospělých (Blatný, 2016).

Současné vývojové teorie vesměs shodně uvádějí, že adolescence je obdobím, kdy jedinec zažívá významné biologické, psychické a sociální změny. Věkové rozmezí období dospívání je individuální, jeho začátek je spojován převážně s biologickými změnami, jeho ukončení se pojí s různými psychickými a sociálními kritérii, kterými jsou např. dosažení stability identity, dokončení střední školy atd. Většina teoretických koncepcí předpokládá, že adolescence končí dosažením 18-20 let. Následující období bývá nejčastěji nazýváno jako mladá dospělost. Psychosociální a věkové vymezení této etapy se různí u jednotlivých autorů, lze však konstatovat, že nastává někdy mezi 18-30 rokem života. Dospělost nelze stanovit pomocí normativních měřítek, je založena na subjektivním prožívání jedince. Záleží tedy na tom, zda se člověk cítí být dospělým nebo ne (Baumgartner, & Karaffová, 2012).

Široké časové vymezení mladé dospělosti můžeme považovat za první impuls k vytvoření nové teorie, neboť je zřejmé, že život lidí ve dvaceti letech se značně liší od života třicátníků. Jednotlivými etapami vývoje v dospělosti se zabýval již v 70. letech 20. století Daniel J. Levinson. Životní cyklus chápe jako sled epoch, které mají svůj vlastní biopsychosociální charakter. Mezi jednotlivými epochami se nacházejí přechodová stádia, která trvají pět let. Období od 17-22 let představuje fázi přechodu do mladé dospělosti. V této fázi člověk opouští období adolescence a pomalu vstupuje do fáze mladé dospělosti.

Charakteristiky obou období se zde prolínají a mohou vést k určitým rozporům, neboť jedinec dosahuje zralosti v attributech náležitých předchozí fázi, zároveň však vykazuje značnou nezralost v attributech fáze nové (Levinson, 1986).

Propracovanější teorii navrhl Jeffrey J. Arnett. Jako významný impulz pro vznik nové teorie uvedl fakt, že životy dnešních mladých lidí se od života jejich rodičů či prarodičů značně liší. Ještě před padesáti lety byl průměrný věk vstupu do manželství dvacet let, první dítě se narodilo přibližně rok po svatbě a brzy jej následovaly další, přičemž většina párů měla i tři až čtyři děti. Tato situace se však nečekaně a velmi rychle změnila. V roce 1964 vznikla antikoncepční pilulka, která lidem umožnila začít sexuální život v mladém věku bez obav z nechtěného těhotenství. V souvislosti s tím se také stal běžným předmanželský sex. Základem ekonomiky se staly informace a ne výroba, což vzneslo požadavek na větší počet vzdělaných lidí, čímž se prodloužila doba studia jednotlivců. Průměrný věk uzavírání sňatků se zvýšil na třicet let. Tento posun způsobil vznik nové vývojové etapy, kterou Arnett nazývá vynořující se dospělost (Arnett, 2007b).

Arnett ve své teorii uvádí důvody, proč pro tuto etapu nelze použít názvy jako jsou pozdní adolescence, mladá dospělost, fáze přechodu do dospělosti a mládí. Pozdní adolescence se jeví jako nevhodné označení především proto, že život adolescentů ve věku 10-17 je zcela odlišný od života lidí ve věku okolo 18-25 let, u kterých již neprobíhá puberta, nechodí nadále na základní školu, dokonce je již nelze právně považovat za děti. Mladá dospělost je také problematická, neboť toto období definovalo mnoho různých autorů, přitom někteří do této fáze zahrnují věk až čtyřicet let. Pokud tedy použijeme termín mladá dospělost pro lidi ve věku okolo dvaceti let, pak vyvstává otázka, jak budeme nazývat období kolem čtvrté dekády života (Arnett, 2007a). Do vývojového období mladé dospělosti tedy řadí třicátníky, neboť tito, na rozdíl od jedinců ve věku 18-25 let, již shodně uvádějí, že se cítí být dospělými. Dalším důvodem je také to, že většina lidí ve věku 18-25 je stále v procesu odborné přípravy na budoucí povolání, zatímco většina třicátníků má již stabilní práci. Lidé okolo dvaceti let jen zřídka žijí v sezdaném partnerství a mají děti, zatímco většina třicátníků žije v manželském svazku a má alespoň jedno dítě (Arnett, 2000).

Sociologie na tuto životní etapu nahlíží jako na fázi přechodu do dospělosti, zaměřuje se především na jednotlivé události přechodu, jako je dokončení vzdělání, vlastní bydlení, svatba a založení rodiny. Tuto koncepci Arnett také odmítá, neboť zdůrazňuje, že tyto jednotlivé události nereprezentují celé období, často k nim dochází buď na jeho začátku nebo konci. Pojem mládí byl často používán v Evropě i v USA, jeho užívání však není vhodné,

protože jeho věkové rozpětí je příliš široké a hranice tohoto období nejsou pevně stanoveny. Tento pojem se vžil do povědomí na základě výzkumů Kenistona v 60. letech 20. století, který jej v souvislosti s květinovou revolucí popsal jako období rebelie proti společnosti (Arnett, 2007a).

2.2 Vymezení období vynořující se dospělosti

Na základě výše uvedených důvodů Arnett zdůrazňuje potřebu vytvoření nového vývojového období, které by lépe charakterizovalo život dnešních mladých lidí. Vytvořil tedy koncept vynořující se dospělosti neboli *emerging adulthood*. Vynořující se dospělost představuje etapu života mezi 18-25 rokem jedinců žijících v industrializované společnosti. Většina lidí v tomto věkovém rozmezí jen těžce hledá název pro vývojovou fázi, ve které se nacházejí. Zpravidla souhlasí s tím, že stádium dospívání již mají za sebou, za zcela dospělé se však stále ještě nepovažují. Ve svých výpovědích často uvádějí, že se nacházejí někde na rozhraní adolescence a dospělosti. Vynořující se dospělost tedy představuje přechodové období mezi adolescencí a mladou dospělostí, neboť jedinci, kteří do něj patří, se necítí být ani dětmi ani dospělými (Arnett, 2000).

Vynořující se dospělost se od adolescence a mladé dospělosti liší jak teoreticky, tak empiricky. Jedná se o období relativní nezávislosti na sociálních rolích a očekávání. Lidé v tomto věku se již oprostili od závislosti typické pro dětství a adolescenci, stále však ještě nevstoupili do světa odpovědnosti a povinností dospělých. Charakteristické pro tuto životní fázi je zkoumání a objevování různých možností jak v lásce, tak v práci. Dochází k formování pohledu na svět a stabilizaci názorů. Budoucnost je otevřená a jedinec může vybírat z mnoha životních cest, žádné rozhodnutí však není definitivní a může být změněno. Je to období experimentování a nepřeborného množství příležitostí. Je však potřeba zdůraznit, že se jedná o kulturně podmíněnou etapu, nelze ji tedy považovat za neměnnou a univerzální (Arnett, 2000).

Na základě kvalitativního výzkumu vynořující se dospělosti bylo stanoveno pět charakteristik typických pro toto období. Mezi tyto charakteristiky patří zkoumání identity, nestabilita, zaměření se na sebe, pocit „mezi“ a experimentování (Arnett, 2007b).

Éra zkoumání identity

Hartl a Hartlová (2015, 221) definují identitu jako „*prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních, jedná se o soubor rysů, podle nichž je jedinec znám*“

v určité specifické skupině“. Její vývoj představuje několikaletý proces, který je doprovázen různými úkoly. Velká krize existenciální identity nastává v adolescenci. V tomto období člověk zkouší různé role a hledá takovou, která by mu vyhovovala nejvíc. V této fázi se jedinec může cítit zmateně, neboť dřívější hodnoty ztrácejí smysl a rozpadají se. Již však Erikson upozorňuje na to, že nikdo nemůže přesně říci kým je, dokud nezíská určité zkušenosti v práci a lásce. Tyto zkušenosti se však většinou váží až k období mladé dospělosti (Erikson, 2015).

Arnett souhlasí s Eriksonem, že identita se začíná formovat již v adolescenci, zároveň však věří, že tento proces přesahuje i do dalšího vývojového období, tedy do fáze vynořující se dospělosti. V průběhu vynořující se dospělosti lidé prozkoumávají své možnosti především v oblastech lásky, práce a pohledu na svět. V oblasti lásky můžeme vidět hned několik rozdílů mezi adolescenty a lidmi ve věku vynořující se dospělosti. Milostné vztahy v dospívání většinou probíhají ve větších skupinkách a jejich smyslem je především zábava a potěšení. Vztahy ve věku vynořující se dospělosti se již týkají pouze daného páru, přičemž se klade důraz na objevování potenciálu emoční a psychické intimity. Tyto vztahy trvají déle než vztahy adolescentní. Lidé si také často kladou otázku, zda by člověk, se kterým randí mohl být jejich životním partnerem (Arnett, 2000). Jedna z možných odpovědí na tuto otázku je společné bydlení. V Evropě je běžné, že většina párů spolu bydlí ještě před svatbou. V této době lidé již nehledají pouze spolehlivého manželského partnera, ale „spřízněnou duši“, někoho, kdo bude doplňovat jejich vlastní identitu (Arnet, 2007b).

Také v souvislosti s prací nacházíme rozlišnost mezi vynořující se dospělostí a adolescencí. Většina adolescentů si přivydělává peníze v rámci brigád, které se nejčastěji uskutečňují v oblasti služeb. Jen málo dospívajících lidí však tyto brigády považuje za přípravu na budoucí stabilní zaměstnání. Lidé ve věku vynořující se dospělosti již přikládají výběru pracovních příležitostí větší význam. Snaží se najít takovou práci, která by byla příjemná, naplňující a byla výrazem jejich vlastní identity. Toto období se jeví jako ideální příležitost k vyzkoušení různých profesních rolí. V souvislosti s tím Arnett upozorňuje na problém vyvstávající ze současného nastavení školských systémů, které nutí člověka učinit významné kariérní rozhodnutí již v patnácti letech. Jedná se o volbu toho, zda bude jedinec po základní škole navštěvovat učiliště, střední odbornou školu či gymnázium. Tento systém vznikl více než před stoletím, kdy hlavním cílem práce bylo zajistit sebe a svou rodinu. Jestliže v dnešní době považujeme za jeden z účelů zaměstnání naplnění identity jedince,

pak je tento systém neslučitelný s touhami lidí ve věku vynořující se dospělosti vyzkoušet si různé vzdělávací a profesní možnosti (Arnett, 2007b).

Ve věku vynořující se dospělosti také dochází ke změnám v pohledu na svět. Tento fakt empiricky podpořil William Perry, který na toto téma dělal výzkum u studentů vysokých škol. Většina lidí přichází na vysokou školu s pohledem na svět, který získali v dětství a adolescenci, v průběhu studia jsou však seznámeni s mnoha dalšími možnostmi, jak na svět nahlížet, což vede k přezkoumávání jejich vlastního názorového a hodnotového systému. Vysokou školu pak často opouští s jiným světonázorem, než se kterým přišli, přičemž tento názor je otevřen dalším změnám. Většina výzkumů ve změnách pohledu na svět byla dělána na souboru studujících jedinců, avšak i pracující lidé v tomto věku shodně uvádějí, že vytvoření si určitého názoru a rozhodování se na základě vlastních přesvědčení a hodnot je jedním z indikátorů dospělosti (Arnett, 2000).

Éra nestability

Explorace identity v souvislosti se zkoušením různých životních možností vede ke značné subjektivní i objektivní nestabilitě. Tato nestabilita je provázena změnami v oblasti vzdělání, práce i vztahů. Většina lidí považuje období kolem dvacátého roku života za pozitivní, avšak časté změny mohou být stresujícím faktorem (Arnett, 2000).

Změna partnera může být vzrušující, může však představovat také velké zklamání, především tehdy, když jedinec není zdrojem této změny, ale jejím příjemcem. Podobné problémy nastávají i v oblasti vzdělání a práce. Lidé dnes běžně mění studijní obor na vysoké škole, a to často více než jedenkrát. Rozhodnutí pro změnu může být doprovázeno nadějí z dosažení vzdělání, které bude pro danou osobu vyhovující, ale také strachem z neúspěchu v daném oboru. Změna pracovního místa může být také stresující, neboť může být doprovázena strachem z neschopnosti nalézt vyhovující zaměstnání. Míra nezaměstnanosti u lidí ve věku vynořující se dospělosti je dvakrát vyšší než ve všech dalších stádiích dospělosti a je doprovázena pocity úzkosti, frustrace a demoralizace (Arnett, 2007b).

Nestabilita v tomto věku se také značně odráží v rezidenčních změnách. V jižní Evropě lidé zůstávají bydlit s rodiči do svých dvaceti až třiceti let. Pro severní a východní Evropu je však typické, že mladí lidé opouštějí domov krátce po dokončení střední školy. Následující dekáda je charakteristická značným množstvím rezidenčních změn, nejprve dochází k přesunu z domova na koleje nebo sdílený byt, jakmile však spolubydlení začne být únavné, lidé se odstěhují. Následuje společné bydlení s partnerem a opětovné stěhování

po rozchodu. Celý tento proces se může několikrát zopakovat. Rezidenční změny mohou probíhat uvnitř jednotlivých států, ale také mezi nimi. Dnes je zcela běžné, že mladí lidé cestují do zahraničí kvůli studijním či pracovním příležitostem (Arnett, 2007b).

Éra zaměření se na sebe

Dalším rysem vynořující se dospělosti je velká osobní svoboda. V této části života jsou jedinci osvobozeni od institucionálních požadavků a povinností. Děti a adolescenti jsou vázáni na školní docházku a volný čas jim organizují rodiče, dospělí jsou zase omezováni pracovními povinnostmi a závazky vůči partnerům a dětem. Vynořující se dospělost poskytuje lidem možnost rozhodovat se na základě vlastních potřeb a zájmů, neboť nemusí brát ohledy na rodiče ani na partnery. Nabývají takové svobody rozhodování, jakou neměli nikdy předtím a jakou nebudou mít už ani nikdy potom. Potvrzením tohoto předpokladu je fakt, že v dnešní Evropě je již zcela běžné, že si mladí lidé po dokončení střední školy a před nástupem na školu vysokou dají rok pauzu. Tento rok stráví cestováním, odpočinkem či prací (Arnett, 2007b).

V souvislosti s tímto rysem se objevuje názor, že jedinci v období vynořující se dospělosti jsou sobečtí a nezodpovědní, žijí materialistické životy, zaměřují se pouze na sebe a nestarají se o svět okolo nich. Arnett tento názor odmítá a uvádí, že se jedná pouze o mýtus. V souvislosti s tím vyzdvihuje skutečnost, že dnešní mladí lidé se zapojují do dobrovolnických aktivit více než předešlé generace. V USA v roce 1989 vykonávalo dobrovolnickou činnost 66 % vysokoškolských studentů prvních ročníků, v roce 2001 už to bylo 82 %. Mladí lidé také tvoří velkou část členů mírových sborů a dobrovolnického programu AmeriCorps. Arnett uvádí, že kritika lidí v tomto věku pramení z nepochopení toho, v jakém stádiu vývoje se nacházejí. Jedná se o období zaměřenosti na sebe v tom smyslu, že tato životní fáze lidem poskytuje nejvíc možností na seberozvoj, vzdělání a pracovní přípravu na dospělý život. Téměř všichni však plánují nakonec přijmout povinnosti a závazky dospělých (Arnett, 2007c).

Éra pocitu „mezi“

Jedinci ve věku vynořující se dospělosti se necítí ani jako adolescenti ani jako dospělí, často mají pocit, že se nacházejí někde mezi oběma obdobími. Právě tento fakt vedl Arnetta k vytvoření této nové vývojové fáze (Arnett, 2000). Abychom porozuměli tomu, proč u lidí okolo dvaceti let převažují pocity existence „mezi“, je potřeba si uvést kritéria, které dle dnešních mladých lidí indikují dospělost.

Dříve byl za hlavní indikátor dospělosti považován sňatek. Vstupem do manželského svazku se partneři stávali oficiálně členy dospělé komunity. Na základě rozhovorů a dotazníkových šetření však bylo zjištěno, že dnešní mladí lidé již sňatek za hlavní kritérium dospělosti nepovažují. Odmítají i další milníky indikující dospělost, kterými jsou dokončení školy, nástup do práce či narození dítěte (Arnett, 2007b). Naopak zdůrazňují, že člověk se stává dospělým postupně. Za dospělého člověka považují jedince, který je zodpovědný sám za sebe, činí nezávislá rozhodnutí a je nezávislý finančně. Jedná se o postupný proces, všechna tato kritéria tedy nenastávají současně. Člověk se okolo osmnácti let začíná cítit částečně dospěle, dosáhnout však plného pocitu dospělosti může trvat ještě několik let. Během této doby za sebe jedinec postupně přebírá zodpovědnost, utvrzuje se v nezávislosti svých rozhodnutí a stává se finančně nezávislým na svém okolí (Arnett, 2015).

Éra možností a experimentování

Vynořující se dospělost je obdobím otevřených možností, nepřeborného množství příležitostí, velkých nadějí a vysokých očekávání. Sny lidí v této životní fázi se liší od snů dětí a adolescentů. Zatímco dospívající jedinci si přejí být slavnými zpěváky, herci či sportovci, jedinci ve věku vynořující se dospělosti se se svými sny drží více při zemi, přejí si najít dobrou práci, vhodného partnera, mít zdravé děti. I přesto, že život v tomto období může být protkaný řadou zklamání jak v oblasti práce, tak vztahů, většina lidí věří, že k nim život bude laskavý (Arnett, 2007b).

Dalším významným aspektem tohoto období je možnost změnit směr dosavadního vývoje. Tento fakt hraje velkou roli u lidí vyrůstajících v nefunkčních rodinách. Do této doby takovíto jedinci neměli možnost odpoutat se od rodinných problémů, neboť se každý den museli vracet do prostředí, kde tyto problémy vznikaly. Jestliže se rodiče hodně hádali, děti to musely poslouchat, jestliže byli rodiče chudí, tak i děti žily v chudobě atd. V období vynořující se dospělosti se však tito jedinci mohou odstěhovat z domova rodičů a vydat se na svou životní cestu. Pro lidi pocházející z dobrého rodinného prostředí tato fáze představuje příležitost k oproštění se od přání a představ rodičů, jak by měl vypadat jejich život. Nyní mohou učinit nezávislé rozhodnutí, kým chtějí být a kam chtějí směřovat (Arnett, 2015).

2.3 Morálka a hodnoty ve věku vynořující se dospělosti

Již v předchozích kapitolách jsme si uvedli jeden z mýtů doprovázející koncept vynořující se dospělosti, kterým je přesvědčení, že jedinci v tomto věku jsou sobečtí, narcističtí a nezodpovědní (Arnett, 2007c). Tento negativismus se odráží také v pohledu na morálku mladých lidí, která je často nazývána jako individualistická, relativistická a egoistická. V souvislosti s tím se realizuje mnoho výzkumů výskytu agrese, kriminality, deprese, nevázaného sexu a užívání návykových látek v tomto věku. Zde je však potřeba zdůraznit, že během třetí dekády života se morálka stále vyvíjí a chování jedinců ne vždy přesně odráží kognitivní a emoční procesy probíhající pod povrchem (Padilla-Walker, 2014).

V 60. letech 20. století vytvořil svou teorii o hodnotách a vývoji mravního vědomí Lawrence Kohlberg. Navázal na koncepci Jeana Piageta, kterou revidoval a doplnil o empirické poznatky. Na rozdíl od Piageta, který věřil, že morální citění se vyvíjí především v dětství, Kohlberg zdůrazňuje, že vývoj morálky trvá déle a vyzdvihuje význam adolescence a pozdějšího období pro rozvoj vyšších hodnot. Morálku rozdělil na prekonvenční, konvenční a postkonvenční, přičemž každá z těchto kategorií obsahuje dvě morální fáze. Jeho koncept bychom mohli označit za epigenetický a diskontinuitní, což znamená, že jednotlivé fáze za sebou následují v přesně stanoveném sledu a že morální vývoj není plynulý, neboť se realizuje v podobě kvalitativních skoků z nižší fáze do vyšší (Cakirpaloglu, 2012).

Morálka člověka nesouvisí s inteligencí, ale úzce se pojí s kognitivním vývojem. Rozvoj morálního vědomí je kognitivním vývojem omezen, což znamená, že úroveň morálního citění nemůže být nikdy vyšší než úroveň poznávacích schopností jedince (Blatný, 2016). Dosažení nejvyššího morálního stupně je možné, většina lidí však dosahuje pouze prvních pěti fází morálky. Kohlbergova teorie má silné empirické kořeny. Metodou zkoumání v jeho výzkumu byla sada vykonstruovaných příběhů s hrdinou, který řešil určitý morální problém. Alternativy, které se hrdinovi nabízely, vytvářely morální dilema, subjekt se pak musel rozhodnout mezi dvěma typy morálky. První se vztahovala k pocitům, které schvaluje zákon, druhá je založena na pocitu oprávněnosti vzhledem k obecnému mravnímu principu (Cakirpaloglu, 2009).

V první, předmorální fázi člověk citlivě vnímá kulturní pravidla a to, co je považováno za dobré a špatné. Zda je jeho jednání dobré či zlé hodnotí až na základě jeho následků, tedy odměny či trestu. Toto stádium můžeme rozdělit na dva

vývojové stupně, kterými jsou orientace na trest, v rámci které jedinec jedná tak, aby se vyhnul trestu, a naivní instrumentální hédonismus vedoucí k jednání, na základě kterého dochází k uspokojení potřeb. Druhým vývojovým stupněm je fáze konvenční morálky, která je charakteristická tím, že jedinec se rozhoduje tak, aby splnil očekávání rodiny či celé společnosti. Můžeme zde rozlišit morálku hodného dítěte, jež považuje za dobré chování takové, které potěší druhé lidi, a morálku vyššího řádu kladoucí důraz na autoritu a dodržení pevných pravidel. Nejvyšším vývojovým stupněm je postkonvenční či autonomní morálka. Na této úrovni člověk definuje univerzální morální hodnoty. Opět se vyvíjí ve dvou etapách, morálka společenské smlouvy vede k jednání, jež je v souladu se systémem obecně uznávaných pravidel, a morálka individuálního svědomí vedoucí k rozhodování jedince na základě vlastních etických principů, které jsou v souladu s logickými, univerzálními principy (Blatný, 2016).

Vývoj morálního usuzování od pozdní adolescence do vynořující se dospělosti bychom mohli připodobnit ke tvaru písmena U. Během pozdního dospívání a prvních dvou let na vysoké škole dochází k poklesu úrovně morálního uvažování zvláště u jedinců dosud uvažujících na vysoké úrovni. Tento pokles bychom mohli vysvětlit tím, že jedinci v tomto věku berou při rozhodování v potaz velké množství úvah, které mohou vést k nesouladu mezi vícenásobnou etikou, např. kolektivní vs. individuální. Tato etická disonance může být důvodem zmatku, který se projevuje v uvažování i chování mladých lidí (Padilla-Walker, 2014).

Motivaci pro morální uvažování a následné jednání poskytují morální emoce. Přestože existuje pouze malé množství studií zabývajících se morálními emocemi v průběhu vynořující se dospělosti, lze předpokládat, že i ve třetí dekádě života dochází k jejich změnám. Za jednu z nejdůležitějších morálních emocí je považována empatie. Jedná se o emoční reakci člověka, která vykazuje větší kongruenci se situací jiného jedince než s jeho vlastní (Hoffman, 2000). Empatie může vést buď k sympatii, která je charakteristická zájmem o emoční situaci jiného člověka nebo k empatickému distresu, který je typický úzkostlivou reakcí na emoční stav někoho jiného. Sympatie je spojena s prosociálním chováním a morálním uvažováním na vyšší úrovni, zatímco empatický distres je asociován s nižší úrovní morálního usuzování a většinou nevede k prosociálnímu jednání. Mezi další emoce, které předchází morálnímu jednání patří pocit viny, studu a znechucení. Vina se vyskytuje v souvislosti s nějakým přestupkem a je typická snahou o jeho nápravu. Stud představuje imobilizující emoci, která snižuje sebehodnocení člověka a je spojena

s neschopností hledat nápravu. Na základě emocí lze v některých případech intuitivně určit, co je morálně špatné a co dobré (Padilla-Walker, 2014).

V posledních letech se kromě studia morální kognice a emocí začala věnovat pozornost také problematice morální identity. Morální identitu lze definovat stupněm důležitosti, který jedinec přisuzuje morálnímu jednání ve svém pojetí self. Morální identita je příčinou souladu či nesouladu mezi morálními soudy a jednáním (Padilla-Walker, 2014). Výzkum Krettenauera, Murua a Jia (2016) potvrdil lineární souvislost mezi věkem a morální identitou. Lidé s rostoucím věkem přisuzují větší individuální důležitost hodnotám, které považují za esenciální pro vysoce morální jedince. Během adolescence a vynořující se dospělosti dochází ke změnám morálních priorit na základě různých okolností. Po tomto procesu diferenciací nastává proces reintegrace hodnotových priorit tak, aby morální identita nebyla dána pouze uspořádáním hodnot dle individuální důležitosti, ale jejich konzistentní důležitostí v různých oblastech života. Uspořádání hodnot, jenž definují morální identitu se může v průběhu života měnit. Morální identita je asociována s různými typy prosociálního chování, vyšším sebevědomím, stejně jako s nižší úrovní deprese, úzkosti či výskytu riskantního jednání (Padilla-Walker, 2014).

Dle Arnetta mají hodnoty ve věku vynořující se dospělosti velký význam, společně s přesvědčeními se totiž podílejí na utváření pohledu na svět. Velkou roli hrají také při procesu rozhodování, neboť představují komplex morálních principů, kterými se daný jedinec řídí. Při výzkumu hodnot ve věku vynořující se dospělosti se zaměřil na to, zda v tomto věku převažují hodnoty individuální či kolektivní. Svým respondentům položil dvě otázky, první se vázala k hodnotám, které by chtěli naplnit během svého života, druhá k hodnotám, které by rádi předali dalším generacím (Arnett, 2015).

Odpovědi na první otázku reflektovaly především individuální hodnoty, přičemž ústředním tématem bylo hledání individuálního štěstí. Některé odpovědi však odrážely také hodnoty kolektivní, které se vázaly především k tomu, co by daní jedinci chtěli udělat pro své primární i sekundární rodiny. V některých odpovědích se individuální a kolektivní hodnoty propojovaly. Také odpovědi na druhou otázku odrážely oba typy hodnot, zajímavým jevem bylo, že jedinci zdůrazňující kolektivní hodnoty měli často hostilní postoj k hodnotám individuálním. V odpovědích se objevily také náboženské hodnoty a touha o jejich zachování (Arnett, 2015).

Svoboda, která je charakteristická pro období vynořující se dospělosti, způsobuje značnou rozmanitost v hodnotách přijímaných jedinci v tomto věku. Některé hodnoty jsou silně individuální, jiné horlivě kolektivní, některé spojují obě etiky. Důležité je, že tyto hodnoty jsou výsledkem svobodné individuální volby. Většina jedinců se neřídí jednou vyhraněnou etikou, ale snaží se žít život, který by je naplňoval a činil šťastnými, a zároveň se snaží udělat něco dobrého pro ostatní (Arnett, 2015).

3 PŘEDCHOZÍ VÝZKUMY

V předešlé kapitole jsme uvedli výzkum hodnot ve věku vynořující se dospělosti, který provedl sám autor této koncepce Jeffrey J. Arnett. V této kapitole na to navazujeme dalšími výzkumy, které se zabývají hodnotovou orientací a byly provedeny na populaci lidí žijících v České republice.

Nejstarší výzkum, který uvádíme, realizoval již v roce 1991 Mojmír Svoboda. Cílem jeho výzkumu bylo zmapovat hodnotovou orientaci vysokoškolských studentů a její změny v průběhu studia. Výzkumný soubor tvořilo 101 studentů Filozofické fakulty UJEP v Brně, 50 studentů prvního ročníku a 51 studentů pátého ročníku, průměrný věk zkoumaných jedinců byl 21,1 let. Hodnotová orientace byla stanovena pomocí Rokeachovy škály skládající se z 18 terminálních a 18 instrumentálních hodnot. Výzkum potvrdil, že největší rozdíly v hodnotové orientaci byly dány odlišným věkem studentů. Studenti prvních ročníků preferovali hodnoty vztahující se k jejich osobě, vysoce cenili svobodu, krásu, přátelství. Studenti pátých ročníků preferovali hodnoty svědčící o jejich zodpovědném přístupu ke své budoucnosti i budoucnosti společnosti. Vysoce cenili hodnoty mírový život, rodinné zabezpečení, zralá láska. Nebyly potvrzeny rozdíly v hodnotové orientaci mužů a žen, což mohlo být zapříčiněno malým počtem mužů v souboru (Svoboda, 1991).

Poněkud novější výzkum provedla v roce 2000 dvojice autorů Vladimír Řehan a Panajotis Cakirpaloglu. Zabývali se hodnotovou orientací mladé generace s různým sociálně-ekonomickým původem. Výzkumný soubor tvořilo 1074 jedinců ve věku 18-22 let, 678 mužů a 396 žen s rozdílným stupněm vzdělání a typem zaměstnání. Metodou k určení sociálního statusu byl Index sociální pozice, na základě kterého byli participantů rozděleni do pěti sociálních kategorií. Zastoupení jednotlivých skupin odpovídalo Gaussovu rozdělení se statisticky nevýznamným zkosením směrem k nižší sociální vrstvě. K výzkumu hodnot sloužila opět Rokeachova škála (Řehan, & Cakirpaloglu, 2000).

Výzkum prokázal, že sociální status mladých jedinců není primárním zdrojem hodnotových rozdílů. Jedinci v témže věku mají tedy i přes rozdílný sociálně-ekonomický původ podobnou hodnotovou orientaci. Hodnoty mladých jedinců byly uspořádány do třech skupin podle preference. Mezi terminální hodnoty s vysokou preferencí patří svoboda, rodinné bezpečí, zralá láska, štěstí, upřímné přátelství, mír ve světě, moudrost, vnitřní

harmonie. Instrumentální hodnoty s vysokou preferencí představuje zodpovědnost, poctivost, veselost, odvaha, ochota, čistota, laskavost. Mladí lidé jsou realističtí, snaží se čelit problémům a neutíkat do fantazie, chtějí být nekonformní a zavrhnou oportunismus. Hojně zastoupena je v jejich hodnotové orientaci sociabilita. Pohodlný život, spiritualismus a rozvoj kariéry naopak pro tyto jedince nepředstavuje příliš důležité hodnoty (Řehan, & Cakirpaloglu, 2000).

Další výzkum zabývající se hodnotovou orientací studentů se uskutečnil v roce 2015 pod vedením Lucie Křeménkové. Výzkumný soubor se skládal ze 158 vysokoškolských studentů humanitních oborů ve věku 19–24 let. K určení hodnotové orientace byla použita Rokeachova škála. Tento výzkum potvrdil rozdíly mezi hodnotovou orientací mužů a žen. Ženy preferovaly nejvíce terminální hodnoty spasení, zralou lásku, štěstí, svět v míru, vzrušující život, rovnost. Muži nejvíce cenili zralou lásku, štěstí, pravé přátelství, svět v míru, rovnost, pocit úspěchu. Muži i ženy se orientovali více na uskutečňování cílů skupiny než svých vlastních, lišili se však strategií dosažení těchto cílů. Ženy volily spolupráci, vyskytovala se u nich vysoká míra citlivosti vůči potřebám ostatních, muži se naopak soustředili více na dosažení výsledku než na prostředky, jejich citlivost vůči ostatním byla minimální (Křeménková, 2015).

Longitudinální výzkum hodnot studentů Fakulty humanitních studií UK realizoval od roku 2002 Libor Prudký. Použitou metodou k zjišťování hodnotové orientace byla testová baterie obsahující množství výroků, která se v průběhu času měnila. V rozmezí let 2002–2006 obsahovala testová baterie 25 tvrzení, následně byla zredukována a v letech 2008–2016 obsahovala již pouze 11 výroků. S těmito výroky studenti vyjadřovali svůj souhlas či nesouhlas, na základě této dichotomie byla stanovena jejich hodnotová orientace. Hodnotová orientace studentů v letech 2002–2006 akcentovala otevřenost, liberalismus, hédonismus, neochotu podřídit se autoritám a odpor dosahování smyslu skrze vysoké pozice. Velký význam přiřazovali studenti hodnotě rodiny. V letech 2008–2016 nedošlo v hodnotových orientacích k výrazným změnám. Největší podporu měl liberalismus, nekonformita, sekularita a hédonismus. Studenti nesouhlasili s dosažením úspěchu za každou cenu, podporovali snížení příjmových rozdílů ve společnosti, odmítali xenofobii. Rozdíl v hodnotových orientacích u mužů a žen byl pozorovatelný, avšak ne zásadní. U mužů převažovala tendence dosáhnout cíle bez ohledu na užité prostředky. U žen se častěji vyskytovaly nábožensky laděné hodnotové orientace, ale na druhou stranu také hédonistické tendence (Prudký, 2017).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU

V předchozích kapitolách jsme se seznámili s teoretickým zakotvením pojmu hodnota a představili jsme si novou vývojovou fázi zvanou vynořující se dospělost. V několika následujících kapitolách čtenáře seznamujeme s výzkumem, který jsme na toto téma provedli.

Vynořující se dospělost je relativně novým konstruktem, který je neustále podrobován vědeckému zkoumání. Mnoho autorů se svými výzkumy snaží existenci tohoto konstruktů potvrdit nebo naopak vyvrátit. Díky jeho novosti nebylo prozatím možné detailně prozkoumat všechny jeho aspekty. Jednou z méně prozkoumaných oblastí je hodnotová orientace lidí v tomto věku. Většina existujících výzkumů se navíc realizovala zejména na souboru studentů, což zapříčinilo nedostatek informací o pracujících lidech v tomto období.

Náš výzkum vychází z několika předpokladů. V předchozích kapitolách jsme uvedli, že mnoho jedinců studujících vysokou školu se v průběhu studia setká s novými pohledy na svět, na základě čehož přehodnotí svůj hodnotový systém a školu opouští s jinou hodnotovou preferencí, než s jakou na ni nastupovali (Arnett, 2000). Na základě tohoto předpokladu očekáváme, že hodnotové struktury pracujících a studujících jedinců v témže vývojovém období se budou lišit. Druhým předpokladem je rozdílnost hodnotové orientace u mužů a žen, neboť věříme, že pohlaví může ovlivnit preferenci hodnot. Poslední předpoklad je tvořen očekáváním, že určité existenciální cíle se pojí s určitým typem chování.

Hlavním cílem našeho výzkumu je stanovit hodnotovou orientaci lidí nacházejících se ve věku vynořující se dospělosti se zaměřením na preferenci existenciálních cílů a způsobů chování. S hlavním výzkumným cílem se pojí tyto dílčí cíle:

- Zjistit preferenci terminálních a instrumentálních hodnot u pracujících a studujících jedinců ve věku vynořující se dospělosti.
- Zjistit preferenci terminálních a instrumentálních hodnot u mužů a žen ve věku vynořující se dospělosti.
- Zjistit, zda existuje statisticky významný vztah mezi terminálními a instrumentálními hodnotami.

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Pro účely této práce a dosažení našich výzkumných cílů jsme zvolili kvantitativní design, který umožňuje statistické zpracování dat.

K výzkumu hodnotové orientace jedinců ve věku vynořující se dospělosti jsme vytvořili stejnojmenný dotazník skládající se ze dvou částí. První část tvořil krátký dotazník, ve kterém respondenti odpovídali na otázky, jaké je jejich pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, pracovní a rodinný stav. Ve druhé části jsme se již zaměřili na konkrétní měření hodnot, k čemuž jsme využili Rokeachovu škálu hodnot Rokeach value survey (RVS), se kterým se čtenář blíže seznámí v části věnované konkrétně této metodě.

Abychom do našeho výzkumu získali co nejvíce respondentů vytvořili jsme jak papírovou, tak elektronickou podobu dotazníku. Každý z respondentů si tedy mohl vybrat, jakým způsobem dotazník vyplní.

5.1 Rokeachova škála hodnot

Autorem námi zvolené škály hodnot je, jak již z názvu vyplývá, Milton Rokeach. Rokeach nazírá hodnoty jako trvalé přesvědčení určující specifičnost našeho chování. Hodnoty nám umožňují odůvodnit naše postoje, jednání a přesvědčení tak, aby byly individuálně i sociálně žádoucí (Rokeach, 1973).

K měření hodnot vytvořil Rokeach hierarchickou škálu, jejíž princip je velmi jednoduchý. Testovanému subjektu jsou předloženy dva seznamy, jeden z nich tvoří 18 terminálních hodnot a druhý 18 instrumentálních. Terminální hodnoty představují cílové hodnoty a instrumentální hodnoty představují prostředky k dosažení těchto cílů. Úkolem probanda je označit každou hodnotu v rámci jednoho sloupečku číslem 1-18 dle důležitosti, kterou ji přisuzuje. Číslem 1 označí nejvíce preferovanou hodnotu, číslem 18 nejméně preferovanou hodnotu. Na základě výsledků lze stanovit hodnotovou orientaci každého probanda (Rokeach, 1973).

Dle Rokeacha (1973) mezi terminální hodnoty patří: pohodlný život, vzrušující život, pocit úspěšnosti, rodinné bezpečí, svoboda, štěstí, vnitřní harmonie, zralá láska, bezpečnost

národa, mír ve světě, krása, rovnost, spokojenost, spása duše, sebeúcta, společenské uznání, upřímné přátelství, moudrost.

Do instrumentálních hodnot řadí Rokeach (1973): ctižádostivost, svobodomyslnost, schopnost, veselost, čistota, odvaha, smířlivost, ochota, poctivost, fantazie, nezávislost, intelekt, logika, laskavost, poslušnost, přívětivost, zodpovědnost, sebekontrola.

Autor metody ve své publikaci uvádí, že reliabilita terminálních, tedy cílových hodnot, byla po 3 týdnech od prvního měření 0,73, po 15 měsících klesla na 0,69. Reliabilita instrumentálních hodnot nabývala hodnot od 0,71 do 0,61 pro stejné časové intervaly (Rokeach, 1973). Lze tedy konstatovat, že tato škála se prokazuje značnou reliabilitou a můžeme ji tedy považovat za spolehlivou.

Příklady výzkumů, ve kterých se autoři rozhodli využít k měření hodnot Rokeachovu škálu hodnot, lze nalézt ve třetí kapitole.

5.2 Formulace hypotéz

V rámci našeho výzkumu jsme se rozhodli ověřit platnost pěti statistických hypotéz. Stanovení hypotéz nám umožnilo naši výzkumnou otázku, jaká je hodnotová orientace jedinců ve věku vynořující se dospělosti, statisticky uchopit a zpracovat. První čtyři hypotézy se zabývají vlivem nezávislých proměnných, tedy pohlavím a pracovním stavem (pracující vs. studující) na závislé proměnné, které v našem případě představují terminální a instrumentální hodnoty. Další, pátá hypotéza, nám umožní získat odpověď na otázku, zda existuje závislost mezi sadou terminálních a instrumentálních hodnot.

- H1: V preferenci terminálních hodnot pracujících a studujících jedinců ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky významný rozdíl.
- H2: V preferenci instrumentálních hodnot pracujících a studujících jedinců ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky významný rozdíl.
- H3: V preferenci terminálních hodnot mužů a žen ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky významný rozdíl.
- H4: V preferenci instrumentálních hodnot mužů a žen ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky významný rozdíl.
- H5: Mezi sadou terminálních a instrumentálních hodnot existuje statisticky významná závislost.

Dále jsme si stanovili několik doplňujících otázek, které jsme zodpověděli pomocí deskriptivní statistiky.

- Existuje rozdíl v preferenci terminálních hodnot mezi pracujícími a studujícími muži ve věku vynořující se dospělosti?
- Existuje rozdíl v preferenci instrumentálních hodnot mezi pracujícími a studujícími muži ve věku vynořující se dospělosti?
- Existuje rozdíl v preferenci terminálních hodnot mezi pracujícími a studujícími ženami ve věku vynořující se dospělosti?
- Existuje rozdíl v preferenci instrumentálních hodnot mezi pracujícími a studujícími ženami ve věku vynořující se dospělosti?

6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Tato kapitola je věnována způsobu výběru výzkumného souboru a deskripci jeho vlastností. Popisujeme zde také samotný průběh sběru dat a v neposlední řadě věnujeme pozornost také etickému aspektu našeho výzkumu.

6.1 Výzkumný soubor

Kritériem pro účast v našem výzkumu bylo věkové omezení, kdy jsme požadovali, aby naši participanti byli ve věku vnořující se dospělosti, tedy mezi 18-25 rokem. Naším cílem bylo získat co nejrozmanitější skupinu lidí, ve které budou zastoupeni jedinci s různým stupněm vzdělání, studenti i pracující, jedinci žijící v partnerském vztahu či manželství i jedinci bez partnera. Pro nabírání účastníků jsme zvolili metodu samovýběru a metodu sněhové koule. Metoda samovýběru se uplatnila především při internetovém dotazování, zatímco metoda sněhové koule našla uplatnění zejména při vyplňování tužka papír.

Našeho výzkumu se účastnilo celkem 179 jedinců. Celkem 14 respondentů jsme museli ze souboru vyřadit. Dotazníky 11 z nich vykazovaly známky nedbalého vyplnění, ve většině případů tito respondenti seřadili pouze první sloupec hodnot a druhý nechali v pořadí, v jakém jim byl prezentován. Další tři vyřazení jedinci nespĺňovali věkovou normu. Výsledný výzkumný soubor nakonec tvořilo 165 respondentů, 110 žen a 55 mužů. Detailní informace o věkovém složení znázorňuje tabulka č. 1.

Tab. 1: Popisné charakteristiky souboru mužů a žen z hlediska věku

skupina	počet	průměr	sm. odch.	minimum	maximum
ženy	110	21,1	1,8	18	25
muži	55	21,5	2,2	18	25
celý soubor	165	21,3	2	18	25

Úroveň vzdělání našich respondentů odpovídala Gaussovu rozdělení. Celkem 66 jedinců mělo partnera, zatímco zbývajících 99 bylo nezadaných. Tabulka č. 2 přináší informace o pracovním stavu respondentů.

Tab. 2: Popisné charakteristiky souboru mužů a žen z hlediska pracovního stavu

skupina	počet pracujících	počet studujících
ženy	25	85
muži	12	43
celý soubor	37	128

6.2 Průběh sběru dat

Sběr dat do našeho výzkumu probíhal od října do prosince roku 2019. Elektronickou podobu dotazníku jsme propagovali na facebookových stránkách, což nám umožnilo získat participanty, ke kterým jsme v běžném životě neměli přístup. Využívali jsme také klasickou papírovou podobu, kterou jsme rozdali několika respondentům, kterých jsme se následně ptali, zda neví o někom dalším, kdo by byl ochoten tento dotazník také vyplnit. Někteří z nich přislíbili spolupráci, dotazníky rozdali svým kamarádům a kolegům, následně je od nich sesbírali a odevzdali zpátky nám.

Elektronická podoba dotazníku obsahovala titulní stranu, která respondenty informovala o tom, kdo je autorem výzkumu a čeho se výzkum týká. Dále jim bylo sděleno, že dotazník je anonymní a s daty bude zacházet pouze jeho autor. Participantům, bylo také zdůrazněno, že jejich účast ve výzkumu je dobrovolná a mohou z něj tedy kdykoliv odstoupit. V případě, že by se respondent rozhodl ve vyplňování nepokračovat či nechtěl, aby se jeho výsledky uložily, stačilo kliknout na červený křížek v pravém rohu. Participantům jsme také sdělili přibližný čas, který jim vyplnění dotazníku zabere.

V prvním okně elektronické podoby dotazníku zodpověděli všichni participanti otázky týkající se jejich osoby. Druhé okno obsahovalo sloupec terminálních hodnot, třetí okno obsahovalo sloupec instrumentálních hodnot. Oba sloupce měli respondenti za úkol seřadit dle důležitosti, kterou jim přisuzují způsobem „Drag and Drop“. Na konci celého dotazníku pak bylo poděkování a náš email, na který nás mohli respondenti v případě jakýchkoliv dotazů či žádosti o zaslání výsledků výzkumu kontaktovat.

Papírová podoba dotazníku měla obdobnou podobu jako jeho elektronická varianta. Rozdílem bylo, že Rokeachova škála hodnot zde byla prezentována ve své originální podobě, úkolem každého respondenta tedy bylo k jednotlivým hodnotám přiřadit číslo od 1-18 podle významu, kterou té které hodnotě připisují. Na konci dotazování jsme všem participantům poděkovali za jejich ochotu a účast ve výzkumu. Celkem 5 respondentů nás požádalo o zaslání výsledků.

6.3 Etické hledisko a ochrana soukromí

Hodnotová orientace ve věku vynořující se dospělosti je název dotazníku, který nám posloužil ke sběru dat. Již z jeho názvu bylo participantům jasné na co se náš výzkum zaměřuje. Nepovažovali jsme za nutné tento název nijak upravovat, neboť věříme, že znalost pravé podstaty našeho výzkumu nijak zásadně neovlivnila odpovědi našich respondentů. V průběhu výzkumu jsme respondenty neklamali, náš výzkum tudíž nevzbuzuje mnoho etických otázek.

Před samotným vyplněním dotazníku byli všichni respondenti informováni o povaze výzkumu a jeho účelu, zároveň byli ujištěni, že jejich účast ve výzkumu je zcela dobrovolná a že mohou z výzkumu kdykoli odstoupit, a to i v průběhu vyplňování nebo po jeho ukončení. Respondenti byli také informováni o tom, že dotazník je zcela anonymní a jeho výsledky budou použity pouze pro účely tohoto výzkumu. Dotazník neobsahoval žádnou identifikační informaci, podle které by bylo možné přiřadit daný dotazník ke konkrétnímu jedinci.

Přestože získané materiály nevykazovaly vysokou míru citlivosti, bylo s nimi nakládáno tak, aby k nim neměl přístup nikdo jiný než výzkumník. Internetová data byla ukládána do počítače s antivirovým programem a zaheslována vstupním heslem. Papírové dotazníky byly uloženy na místo, kde k nim neměla přístup žádná třetí osoba. Respondentům jsme také nabídli možnost nechat si zaslat výsledky našeho výzkumu. Za tímto účelem se na konci dotazníku nacházel výzkumníkův email, díky kterému se mohli respondenti obrátit na výzkumníka v případě zájmu o zaslání výsledků či jakýchkoliv dotazů.

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

Na začátku této kapitoly popisujeme, jak probíhala práce se získanými daty. V dalších částech čtenáře seznamujeme se symbolikou výsledkové části a samotnými výsledky deskriptivní a induktivní statistiky. Uvádíme zde také další poznatky, které z našeho výzkumu vyplynuly.

7.1 Práce s daty

Data získaná pomocí elektronického dotazníku bylo možné jednoduše konvertovat do podoby datové tabulky v programu Microsoft Excel. Elektronický dotazník nám kromě námi požadovaných informací poskytl i informaci, jak dlouho daný respondent dotazník vyplňoval. Tato informace nám pomohla při odhalování vadných záznamů. Jedinci, kterým trvalo vyplnění méně než 5 minut, zpravidla seřadili pouze část hodnot. Data, která jsme získali pomocí klasického papírového dotazníku jsme do Excelové tabulky ručně dopsali.

K ověření statistických hypotéz jsme použili program Statistica 13.3. Vzhledem k tomu, že jsme pracovali se škálou, na základě které jsme získali proměnné ordinální úrovně, zvolili jsme k ověření statistických hypotéz H_1 , H_2 , H_3 , H_4 neparametrický test dvou nezávislých vzorků, konkrétně Mann-Whitney U test. Abychom minimalizovali riziko chyby prvního a druhého řádu provedli jsme u testu Bonferroniho korekci. Bonferroniho korekci jsme udělali tak, že zamýšlenou hladinu α , jsme vydělili počtem dílčích testů statistických hypotéz. Protože jsme naše hypotézy chtěli testovat na 5% hladině významnosti, jednotlivé testy jsme tedy prováděli na hladině významnosti $\alpha = 0,05/18 = 0,002778$. K ověření platnosti hypotézy H_5 jsme použili Spearmanův korelační koeficient opět s provedením Bonferroniho korekce.

K analýze našich dat jsme využili také deskriptivní statistiku, pomocí které jsme doplnili výsledky o rozdíly, které test nezachytil. Deskriptivní statistika nám umožnila získat odpověď na hlavní výzkumnou otázku a několik doplňujících, u nichž máme za to, že zajímavě dokreslují informace o celém souboru. K určení hodnotových preferencí jsme využili medián (Mdn), který jsme vypočítali pro každou hodnotu v rámci různých skupin, do kterých bylo možné soubor rozdělit. Z těchto skupin jsme následně utvořili různé dvojice, v rámci kterých byla sledována míra konsenzu v hodnotové preferenci.

7.2 Symbolika výsledkové části

Pro přehlednost ve výsledkové části níže uvádíme kódování hodnot, které bylo v tabulkách užito. Tabulka č. 3 zobrazuje jednotlivé kódy terminálních a instrumentálních hodnot.

Tab. 3: Zkratky terminálních a instrumentálních hodnot

Zkratka	Název terminální hodnoty	Zkratka	Název instrumentální hodnoty
I. PŽ	Pohodlný život	II. CT	Ctižádostivost
I. VZ	Vzrušující život	II. SVB	Svobodomyslnost
I. PU	Pocit úspěšnosti	II. SCH	Schopnost
I. RB	Rodinné bezpečí	II. VE	Veselost
I. SV	Svoboda	II. ČI	Čistota
I. ŠT	Štěstí	II. OD	Odvaha
I. VH	Vnitřní harmonie	II. SM	Smířlivost
I. ZL	Zralá láska	II. OCH	Ochota
I. BN	Bezpečnost národa	II. POC	Poctivost
I. MS	Mír ve světě	II. FA	Fantazie
I. KR	Krása	II. NE	Nezávislost
I. RO	Rovnost	II. IN	Intelekt
I. SP	Spokojenost	II. LO	Logika
I. SD	Spása duše	II. LA	Laskavost
I. SE	Sebeúcta	II. POS	Poslušnost
I. SU	Společenské uznání	II. PŘ	Přívětivost
I. UP	Upřímné přátelství	II. ZO	Zodpovědnost
I. MO	Moudrost	II. SEB	Sebekontrola

Dále jsme si vytvořili několik zkratk označující jednotlivé skupiny, jednalo se o tyto zkratky: CS (celý soubor), Ž (ženy), M (muži), S (studující jedinci), P (pracující jedinci), PM (pracující muži), SM (studující muži), PŽ (pracující ženy), SŽ (studující ženy).

V interkorelačních tabulkách značí zelená barva pozitivní korelaci a červená barva negativní korelaci. V tabulkách s mediány jsme jednotlivé hodnoty obarvili dle preference. Zelená barva představuje vysoce preferované hodnoty, bílá barva znázorňuje hodnoty se střední preferencí a červenou barvou jsme označili hodnoty nepreferované.

7.3 Výsledky deskriptivní statistiky

Deskriptivní statistika nám umožní získat odpověď na hlavní a doplňující výzkumné otázky, které jsme si v rámci našeho výzkumu stanovili. Umožní nám také doplnit výsledky induktivní statistiky o detaily a rozdíly, které samotné statistické testy nezachytí. V této části prezentujeme tabulky znázorňující mediány jednotlivých hodnot u různých skupin. Na základě těchto tabulek můžeme usuzovat na míru konsenzu v hodnotové preferenci u různých dvojic skupin.

Nižší skóre mediánu znamená vyšší preferenci dané hodnoty a naopak. Dle výše mediánu jsme hodnoty rozdělili na tři skupiny. Hodnoty s vysokou preferencí (Mdn 1 až 6), středně preferované hodnoty (Mdn 7 až 12) a hodnoty nepreferované (Mdn 13 až 18). Mediány terminálních hodnot jsou znázorněny v tabulce č. 4, mediány instrumentálních hodnot v tabulce č. 5.

Tab. 4: Mediány terminálních hodnot

	I. PŽ	I. VZ	I. PU	I. RB	I. SV	I. ŠT	I. VH	I. ZL	I. BN	I. MS	I. KR	I. RO	I. SP	I. SD	I. SE	I. SU	I. UP	I. MO
P	10	14	9	1	8	4	9	7	13	14	15	11	7	17	7	13	6	7
S	13	12	10	3	6	7	7	6	13	12	15	11	7	16	8	14	5	9
M	10	10	9	5	6	7	10	7	15	14	15	12	7	16	9	13	5	8
Ž	13	13	10	2	7	6	7	5,5	12	12	15	11	7	16	7,5	14	5	9
PM	9	10	9	1,5	5	6,5	10,5	12	15,5	15	16	11,5	9	14,5	3,5	11	6,5	4,5
SM	10	10	9	6	6	7	8	7	14	13	14	12	7	16	10	13	5	9
PŽ	10	14	9	1	8	4	7	7	11	13	13	11	5	17	8	14	6	10
SŽ	13	13	10	3	6	7	7	5	12	12	16	11	7	16	7	14	5	9
CS	12	12	10	3	6	6	8	7	13	12	15	11	7	16	8	14	5	9

Z tabulky č. 4 můžeme k H1 vyčíst, že obě skupiny, tedy pracující i studující jedinci, vysoce preferují hodnoty rodinné bezpečí a upřímné přátelství, naopak nepreferují hodnoty bezpečí národa, krása, spása duše a společenské uznání. Rozdílnost lze pozorovat u hodnoty pohodlný život, která je středně preferovaná u pracujících a nepreferovaná u studentů. Vysokou preferenci měly u studentů hodnoty svoboda a zralá láska, které pracující preferovali středně. Pracující nepreferovali vzrušující život a mír ve světě, zatímco u studentů měly tyto hodnoty střední preferenci. Rozdíl byl shledán také u hodnoty štěstí, která byla středně preferovaná u studentů a vysoce preferovaná u pracujících.

K H3 lze uvést, že muži i ženy vysoce preferují hodnoty rodinné bezpečí a upřímné přátelství, nepreferují hodnotu krása, spása duše a společenské uznání. U mužů jsou středně preferované hodnoty pohodlný život a vzrušující život, zatímco ženy je nepreferují. Vysoce preferovanou hodnotou u mužů a středně preferovanou u žen je svoboda. Hodnoty štěstí a zralá láska vysoce preferují ženy, u mužů mají střední preferenci. Muži nepreferují mír ve světě a bezpečí národa, což jsou hodnoty, které ženy preferují středně.

K doplňujícím otázkám uvádíme, že pracující a studující muži se liší v preferenci následujících hodnot. Pracující muži vysoce preferují sebeúctu a moudrost, které jsou u studentů středně preferované. Společenské uznání středně preferují pracující, u studentů se jedná o nepreferovanou hodnotu. Hodnota upřímné přátelství má u studentů vysokou preferenci, zatímco u pracujících preferenci střední.

Rozdílnost v preferenci hodnot pracujících a studujících žen se vyskytuje u následujících hodnot. Studentky nepreferují pohodlný život jako hodnotu, která má u pracujících střední preferenci. Studentky vysoce preferují hodnoty svoboda a zralá láska, které jsou u pracujících preferovány středně. Hodnoty štěstí a spokojenost jsou vysoce preferovány pracujícími a středně preferovány studujícími. Nepreferovanou hodnotou u pracujících je mír ve světě, jenž má u studentek střední preferenci.

Nejvíce preferovanou hodnotou napříč celým souborem bylo rodinné bezpečí, druhou nejpreferovanější bylo upřímné přátelství a na třetím místě se nacházely hodnoty svoboda a štěstí. Mezi nejméně preferované hodnoty patří spása duše, krása, společenské uznání, bezpečí národa.

Nejvyšší míru konsenzu lze pozorovat u hodnot pocit úspěšnosti, rodinné bezpečí, vnitřní harmonie, krása, rovnost, spása duše, u kterých nastala shoda uvnitř každé z dvojice,

ale také mezi jednotlivými dvojicemi. Je zjevné, že tyto hodnoty mají stabilní postavení. U některých hodnot však lze pozorovat rozdílnost v jejich preferenci u jednotlivých skupin. Jedná se o hodnoty jejichž preference mohla být ovlivněna pohlavím či pracovním stavem. Nejnižší shoda uvnitř skupin byla pozorována u hodnot pohodlný život, svoboda, štěstí, zralá láska a mír ve světě, u kterých se vždy 3 dvojice neshodly. U hodnoty vzrušující život se neshodly 2 dvojice. U hodnot bezpečí národa, spokojenost, sebeúcta, společenské uznání, upřímné přátelství a moudrost se neshodla vždy 1 z dvojic.

Tab. 5: Mediány instrumentálních hodnot

	II. CT	II. SVB	II. SCH	II. VE	II. ČI	II. OD	II. SM	II. OCH	II. POC	II. FA	II. NE	II. IN	II. LO	II. LA	II. POS	II. PR	II. ZO	II. SEB
P	7	9	5	7	11	8	10	6	4	14	12	10	11	8	17	15	6	10
S	9	7	8	6	10	7	13	7	6	12	11	9	12	8	16	12	6	11
M	9	5	6	6	12	7	11	8	6	12	11	10	10	12	16	14	7	9
Ž	9	9	8	6	9,5	8	13	7	5	13	11	9	12,5	6	17	11,5	6	11
PM	8	3	4	6,5	11,5	7,5	10,5	10,5	7,5	14	12	5	8,5	9,5	16	16	7	9,5
SM	9	5	7	6	12	7	11	7	5	12	10	10	11	12	16	14	7	9
PŽ	7	10	6	7	11	8	9	6	3	14	12	12	12	8	17	14	6	11
SŽ	9	8	8	6	9	7	13	7	6	13	11	9	13	6	17	11	6	11
CS	9	7	7	6	10	8	12	7	5	13	11	9	12	8	16	13	6	11

Z tabulky č. 5 můžeme k H2 vyčíst, že pracující i studující jedinci vysoce preferují hodnoty poctivost a zodpovědnost, nejméně preferují poslušnost. Pracující vysoce preferují hodnoty schopnost a ochota, které jsou u studentů preferovány středně. Fantazie a přívětivost jsou u studentů středně preferovanými hodnotami, pracující je však nepreferují. Veselost je hodnota vysoce preferovaná studenty a středně pracujícími. Střední preferenci má u pracujících hodnota smířlivost, která je studenty nepreferovaná.

K H4 uvádíme, že muži i ženy vysoce preferují hodnoty veselost a poctivost, nepreferují poslušnost. Muži vysoce preferují svobodu a schopnost, jež jsou u žen středně preferované. Smířlivost a fantazie jsou hodnoty nepreferované ženami a středně preferované muži. Pro ženy jsou hodnoty laskavost a zodpovědnost vysoce preferované, zatímco u mužů jsou preferované středně. Muži nepreferují hodnotu přívětivost, která je u žen preferovaná středně.

K doplňujícím otázkám lze uvést, že pracující a studující muži shodně označili svobodu za vysoce preferovanou hodnotu. Poslušnost a přívětivost jsou pro ně hodnoty nepreferované. Schopnost a intelekt jsou hodnoty vysoce preferované pracujícími a středně preferované studenty. Studenti naopak vysoce preferují veselost a poctivost, což jsou hodnoty se střední preferencí u pracujících. Studenti středně preferují hodnotu fantazie, která je pro pracující nepreferovaná.

Pracující a studující ženy shodně volily hodnoty poctivost a zodpovědnost za vysoce preferované, fantazii a poslušnost za nepreferované. Schopnost a ochota jsou hodnoty vysoce preferované pracujícími a středně studentkami. Veselost a laskavost vysoce preferují studentky a středně pracující ženy. Hodnoty smířlivost a logika jsou středně preferované u pracujících a nepreferované u studentek. Přívětivost je nepreferovanou hodnotou u pracujících a středně preferovanou u studentek.

V rámci celého souboru lze uvést, že nejvíce preferovanými hodnotami jsou veselost, zodpovědnost a hned za nimi je poctivost. Nejméně preferovanou hodnotou je poslušnost, následuje fantazie a přívětivost.

Nejvyšší míru konsenzu lze pozorovat u hodnot ctižádostivost, čistota, odvaha, nezávislost, sebekontrola a poslušnost, u kterých došlo ke shodě v rámci každé dvojice i mezi všemi dvojicemi navzájem. Nejnižší shoda byla pozorována u hodnoty schopnost, v jejíž preferenci se lišily všechny dvojice. U hodnot veselost, smířlivost, fantazie

a přívětivost se lišily 3 dvojice. U hodnot ochota a laskavost se lišily 2 dvojice. U hodnot svobodomyšlnost, poctivost, intelekt, logika, zodpovědnost se lišila vždy jen 1 dvojice.

7.4 Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz

V této části prezentujeme výsledky neparametrického Mann-Whitney U testu. Z každé tabulky lze vyčíst hodnotu testové statistiky U, testovou statistiku Z, p-hodnotu bez korekce, počet jedinců v jednotlivých skupinách a p-hodnotu po Bonferroniho korekci.

U každé hodnoty jsme vypočítali také ukazatel míry účinku, konkrétně AUC (Area under curve), který vyjadřuje pravděpodobnost, že náhodně vylosovaná konkrétní hodnota z jedné skupiny bude mít vyšší hodnotu než tatáž náhodně vylosovaná hodnota ze skupiny druhé. Pro rozhodování o platnosti statistických hypotéz pro nás budou zásadní hodnoty korigované p-hodnoty.

Tabulky č. 6, 7 znázorňují výsledky Mann-Whitney U testu terminálních a instrumentálních hodnot u skupiny pracujících a studujících jedinců. Tabulky č. 8, 9 poskytují informace o výsledcích téhož testu terminálních a instrumentálních hodnot u skupiny mužů a žen.

Tab. 6: Mann-Whitney U test terminálních hodnot pracujících a studujících jedinců

Hodnota	U	Z	p-hodnota	Počet pracujících	Počet studujících	p-hodnota po Bonf. korekci	AUC
I. PŽ	1787,5	-2,27	0,02	37	128	0,02	0,62
I. VZ	2255,0	0,44	0,66	37	128	0,66	0,52
I. PU	2289,5	-0,30	0,76	37	128	0,76	0,52
I. RB	1658,0	-2,77	0,01	37	128	0,01	0,65
I. SV	2027,5	1,33	0,18	37	128	0,18	0,57
I. ŠT	1799,5	-2,22	0,03	37	128	0,03	0,62
I. VH	1988,5	1,48	0,14	37	128	0,14	0,58
I. ZL	2102,0	1,04	0,30	37	128	0,30	0,56
I. BN	2272,0	0,37	0,71	37	128	0,71	0,52
I. MS	1926,0	1,72	0,08	37	128	0,08	0,59
I. KR	2143,0	-0,88	0,38	37	128	0,38	0,55
I. RO	2338,0	0,12	0,91	37	128	0,91	0,51
I. SP	2315,5	0,20	0,84	37	128	0,84	0,51
I. SD	2133,5	0,91	0,36	37	128	0,36	0,55
I. SE	2149,0	-0,85	0,39	37	128	0,39	0,55
I. SU	2017,5	-1,37	0,17	37	128	0,17	0,57
I. UP	1887,0	1,88	0,06	37	128	0,06	0,60
I. MO	2081,0	-1,12	0,26	37	128	0,26	0,56

Tab. 7: Mann-Whitney U test instrumentálních hodnot pracujících a studujících jedinců

Hodnota	U	Z	p-hodnota	Počet pracujících	Počet studujících	p-hodnota po Bonf. korekci	AUC
II. CT	1914,0	-1,77	0,08	37	128	0,08	0,60
II. SVB	2319,0	-0,19	0,85	37	128	0,85	0,51
II. SCH	1784,0	-2,28	0,02	37	128	0,02	0,62
II. VE	2142,0	0,88	0,38	37	128	0,38	0,55
II. ČI	2294,5	0,29	0,78	37	128	0,78	0,52
II. OD	2216,5	0,59	0,56	37	128	0,56	0,53
II. SM	1876,5	-1,92	0,06	37	128	0,06	0,60
II. OCH	2356,0	-0,04	0,96	37	128	0,96	0,50
II. POC	1974,0	-1,54	0,12	37	128	0,12	0,58
II. FA	1686,0	2,66	0,01	37	128	0,01	0,64
II. NE	2093,5	1,07	0,28	37	128	0,28	0,56
II. IN	2290,0	0,30	0,76	37	128	0,76	0,52
II. LO	2000,0	-1,44	0,15	37	128	0,15	0,58
II. LA	2125,0	0,95	0,34	37	128	0,34	0,55
II. POS	2331,0	-0,14	0,89	37	128	0,89	0,51
II. PŘ	1790,0	2,26	0,02	37	128	0,02	0,62
II. ZO	2260,0	0,42	0,67	37	128	0,67	0,52
II. SEB	2215,5	0,59	0,55	37	128	0,55	0,53

Tab. 8: Mann-Whitney U test terminálních hodnot mužů a žen

Hodnota	U	Z	p-hodnota	Počet mužů	Počet žen	p-hodnota po Bonf. korekci	AUC
I. PŽ	2369,5	-2,26	0,02	55	110	0,02	0,61
I. VZ	2258,0	-2,65	0,01	55	110	0,01	0,63
I. PU	2559,5	-1,61	0,11	55	110	0,11	0,58
I. RB	1945,5	3,73	0,00	55	110	0,00	0,68
I. SV	2392,0	-2,19	0,03	55	110	0,03	0,60
I. ŠT	2945,5	0,27	0,78	55	110	0,78	0,51
I. VH	2422,5	2,08	0,04	55	110	0,04	0,60
I. ZL	2424,5	2,07	0,04	55	110	0,04	0,60
I. BN	2088,5	3,24	0,00	55	110	0,00	0,65
I. MS	2508,0	1,79	0,07	55	110	0,07	0,59
I. KR	2613,5	-1,42	0,16	55	110	0,16	0,57
I. RO	2600,0	1,47	0,14	55	110	0,14	0,57
I. SP	2974,0	0,17	0,86	55	110	0,86	0,51
I. SD	2865,5	-0,55	0,58	55	110	0,58	0,53
I. SE	2754,0	0,94	0,35	55	110	0,35	0,54
I. SU	2402,5	-2,15	0,03	55	110	0,03	0,60
I. UP	2984,0	-0,14	0,89	55	110	0,89	0,51
I. MO	2519,0	-1,75	0,08	55	110	0,08	0,58

Tab. 9: Mann-Whitney U test instrumentálních hodnot mužů a žen

Hodnota	U	Z	p-hodnota	Počet mužů	Počet žen	p-hodnota po Bonf. korekci	AUC
II. CT	2972,5	0,18	0,86	55	110	0,86	0,51
II. SVB	2341,5	-2,36	0,02	55	110	0,02	0,61
II. SCH	2703,0	-1,11	0,27	55	110	0,27	0,55
II. VE	2925,5	0,34	0,73	55	110	0,73	0,52
II. ČI	2294,0	2,53	0,01	55	110	0,01	0,62
II. OD	2947,0	-0,27	0,79	55	110	0,79	0,51
II. SM	2576,5	-1,55	0,12	55	110	0,12	0,57
II. OCH	2699,0	1,13	0,26	55	110	0,26	0,55
II. POC	2873,5	0,52	0,60	55	110	0,60	0,53
II. FA	2671,0	-1,22	0,22	55	110	0,22	0,56
II. NE	2657,5	-1,27	0,20	55	110	0,20	0,56
II. IN	2799,5	-0,78	0,44	55	110	0,44	0,54
II. LO	2371,5	-2,26	0,02	55	110	0,02	0,61
II. LA	1933,0	3,77	0,00	55	110	0,00	0,68
II. POS	2503,5	-1,80	0,07	55	110	0,07	0,59
II. PŘ	2379,0	2,23	0,03	55	110	0,03	0,61
II. ZO	2653,0	1,28	0,20	55	110	0,20	0,56
II. SEB	2663,0	-1,25	0,21	55	110	0,21	0,56

Výsledky znázorněné v tabulkách potvrzují, že při stanovené hladině spolehlivosti $\alpha = 0,05$ existuje po Bonferroniho korekci mezi danými skupinami statisticky významný rozdíl v preferovaných hodnotách.

Na základě výsledků uvedených v tabulce č. 6 **zamítáme H1**: V preferenci terminálních hodnot pracujících a studujících jedinců ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky významný rozdíl. Srovnávali jsme skupinu 37 pracujících a 128 studujících jedinců, po provedení Bonferroniho korekce se žádná z pozorovaných p-hodnot signifikantně nelišila od nuly.

Na základě výsledků uvedených v tabulce č. 7 **zamítáme H2**: V preferenci instrumentálních hodnot pracujících a studujících jedinců ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky významný rozdíl. Srovnávali jsme skupinu 37 pracujících a 128 studujících jedinců, po provedení Bonferroniho korekce se žádná z pozorovaných p-hodnot signifikantně nelišila od nuly.

Na základě výsledků uvedených v tabulce č. 8 **přijímáme H3**: V preferenci terminálních hodnot mužů a žen ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky

významný rozdíl. Srovnávali jsme skupinu 55 mužů a 110 žen, po provedení Bonferroniho korekce se 2 hodnoty signifikantně lišily od nuly. U I. RB $p = 0,00$, u I. BN $p = 0,00$.

Na základě výsledků uvedených v tabulce č. 9 **přijímáme H4**: V preferenci instrumentálních hodnot mužů a žen ve věku vynořující se dospělosti existuje statisticky významný rozdíl. Srovnávali jsme skupinu 55 mužů a 110 žen, po provedení Bonferroniho korekce se 1 hodnota signifikantně lišila od nuly. U II. LA $p = 0,00$.

V předchozích kapitolách jsme si uvedli, že terminální hodnoty představují určité cíle, zatímco instrumentální hodnoty představují prostředky k dosažení těchto cílů. Účelem korelace terminálních a instrumentálních hodnot bylo zjistit, zda jsou hodnoty vyjadřující cíle jedinců ve věku vynořující se dospělosti podpořeny hodnotami vyjadřující prostředky k jejich dosažení.

V tabulce č. 10 prezentujeme výsledky Spearmanova korelačního koeficientu u terminálních a instrumentálních hodnot. Respondenti seřazovali celkem 36 hodnot. Jedná se o relativně vysoký počet, v důsledku čehož nejsou získané korelace příliš vysoké. Z výsledků však přesto můžeme vyčíst, že i po provedení Bonferroniho korekce lze mezi terminálními a instrumentálními hodnotami pozorovat pozitivní i negativní korelace.

Tab. 10: Interkorelace terminálních a instrumentálních hodnot

Hodnota	II. CT	II. SVB	II. SCH	II. VE	II. ČI	II. OD	II. SM	II. OCH	II. POC	II. FA	II. NE	II. IN	II. LO	II. LA	II. POS	II. PŘ	II. ZO	II. SEB
I. PŽ	0,08	0,14	0,32	-0,07	-0,08	-0,08	0,02	-0,03	0,08	0,04	0,05	0,03	-0,01	-0,26	-0,01	-0,13	0,04	-0,05
I. VZ	0,19	0,20	0,13	0,11	-0,05	0,15	0,05	0,00	-0,16	0,14	0,04	-0,13	0,06	-0,24	-0,13	-0,16	-0,12	-0,05
I. PU	0,21	0,00	0,30	-0,16	-0,09	0,09	0,00	-0,07	-0,26	0,09	0,04	0,13	0,06	-0,10	-0,05	-0,09	0,03	-0,10
I. RB	0,04	-0,05	-0,06	0,18	0,22	0,02	-0,02	0,15	0,06	-0,19	-0,17	-0,03	-0,12	0,12	0,07	0,01	0,00	-0,21
I. SV	0,00	0,37	0,01	-0,02	-0,13	0,00	-0,04	-0,05	0,03	0,04	0,33	-0,05	-0,10	-0,11	-0,13	-0,03	-0,18	0,01
I. ŠT	0,10	-0,05	0,04	-0,05	-0,10	-0,07	-0,09	0,05	0,00	0,06	0,00	0,10	0,13	-0,04	-0,10	-0,08	0,04	0,07
I. VH	-0,05	-0,04	0,00	-0,07	0,10	-0,02	0,09	0,08	0,10	0,09	0,00	-0,02	-0,07	0,08	-0,07	0,01	-0,07	-0,07
I. ZL	-0,18	-0,12	-0,27	0,11	0,12	0,04	-0,02	0,12	0,10	-0,12	-0,06	-0,05	-0,18	0,30	0,05	0,22	-0,02	-0,03
I. BN	0,12	0,10	0,01	0,03	0,12	0,01	-0,08	0,03	-0,05	0,07	-0,03	-0,11	-0,10	0,03	0,00	-0,05	-0,13	-0,04
I. MS	-0,06	0,06	-0,22	0,18	0,12	-0,02	0,07	0,01	-0,01	-0,02	-0,06	-0,20	-0,05	0,14	0,05	0,07	-0,13	0,00
I. KR	-0,04	-0,02	0,13	0,04	0,03	0,09	0,13	-0,25	-0,10	0,09	-0,01	0,14	0,00	-0,13	0,09	-0,11	-0,09	0,01
I. RO	-0,03	0,08	-0,23	-0,11	-0,08	-0,12	-0,05	0,13	0,13	-0,02	0,12	-0,05	-0,12	0,10	-0,05	0,18	0,05	0,00
I. SP	-0,02	-0,09	0,02	0,04	-0,19	-0,11	-0,04	-0,05	0,02	0,02	0,11	-0,05	-0,02	0,06	0,02	0,13	0,20	0,05
I. SD	-0,22	-0,09	-0,19	-0,01	0,23	0,06	0,14	0,12	0,05	-0,17	-0,23	-0,04	-0,12	0,19	0,23	0,04	0,05	0,00
I. SE	0,14	-0,07	-0,04	0,04	-0,01	-0,07	-0,08	-0,04	0,03	0,01	0,01	-0,03	0,06	-0,07	-0,23	-0,05	0,09	0,13
I. SU	0,12	-0,03	0,24	-0,12	-0,14	0,08	-0,02	-0,16	-0,07	-0,08	-0,01	0,22	0,19	-0,10	0,07	-0,04	-0,05	-0,04
I. UP	-0,13	0,02	-0,06	0,11	-0,05	-0,04	0,00	0,12	0,01	0,03	-0,05	-0,24	-0,05	0,13	0,00	0,10	0,06	0,04
I. MO	-0,16	-0,15	-0,05	-0,18	-0,04	-0,10	-0,08	-0,16	-0,09	-0,03	-0,04	0,32	0,32	-0,11	0,14	-0,08	0,22	0,18

Na základě výsledků uvedených v tabulce č. 10 **přijímáme H5**: Mezi sadou terminálních a instrumentálních hodnot existuje statisticky významná závislost.

8 DISKUZE

V této kapitole si detailně rozvedeme výsledky, ke kterým jsme v průběhu sběru dat došli. Z důvodu přehlednosti jsme kapitolu rozdělili do dvou podkapitol. V první podkapitole se zabýváme jednotlivými hypotézami, ve druhé se pak věnujeme hlavnímu výzkumnému cíli.

8.1 Diskuze k jednotlivým hypotézám

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jaké hodnoty preferují jedinci, kteří se nacházejí ve věku vynořující se dospělosti. V návaznosti na myšlenky různých autorů jsme si stanovili také několik dílčích cílů, jejichž úkolem bylo odhalit rozdílnosti v hodnotové preferenci u různých skupin.

Dle Arnetta (2000) se většina dosavadních výzkumů týkajících se jedinců ve věku vynořující se dospělosti zaměřuje pouze na studenty. Tomuto jsme se v našem výzkumu chtěli vyhnout, proto je náš soubor tvořen jak pracujícími, tak studujícími jedinci. K těmto skupinám se také váží první dvě hypotézy, které předpokládaly rozdíly v preferenci hodnot právě u těchto skupin. Obě tyto hypotézy byly zamítnuty. Důvodem mohla být dle našeho názoru poměrová nevyváženost obou skupin. Skupina pracujících čítala pouhých 37 lidí, zatímco studentů bylo celkem 128. Tímto potvrzujeme Arnettův předpoklad, že důvodem, proč se většina výzkumů dělá na populaci studentů je fakt, že tito představují institucionalizovanou skupinu, která je pro akademiky dobře dostupná, zatímco dostat se k populaci pracujících je značně náročnější (Arnett, 2000).

Přestože rozdíl v preferenci hodnot u těchto skupin nebyl statisticky významný, určitý rozdíl jsme zde pozorovat mohli, např. hodnota zralá láska byla o něco více preferovaná studenty než pracujícími. Vysvětlením tohoto jevu by mohl být u studentů právě probíhající konflikt intimita vs. izolace tak, jak ho popsal Erikson (2015). Ctnost, kterou člověk obdrží vyřešením tohoto konfliktu, je láska. Dle našeho názoru studenti vysoce preferují tuto hodnotu právě proto, že pro ně nalezení pravého partnera představuje jeden z nejaktuálnějších cílů. Je možné, že pracující jedinci již tento konflikt vyřešili, což podporuje i fakt, že celkem 24 pracujících jedinců bylo v partnerském vztahu. Pro pracující byla nejvýše preferovaná hodnota rodinné bezpečí, což může souviset s následujícím konfliktem reprodukce vs. stagnace.

V sadě instrumentálních hodnot pracující i studující jedinci vysoce preferovali hodnotu poctivost a zodpovědnost, což odpovídá výsledkům výzkumu Krettenauera, Murua a Jia (2016) jenž tvrdí, že lidé s rostoucím věkem přisuzují důležitost hodnotám, jenž považují za podstatné pro vysoce morální jedince.

Třetí a čtvrtá hypotéza v návaznosti na výzkum Křeménkové (2015) předpokládaly, že bude existovat rozdíl v hodnotové preferenci u mužů a žen. Obě tyto hypotézy jsme mohli na základě našich výsledků potvrdit. Velmi překvapivý pro nás byl rozdíl v preferenci terminální hodnoty bezpečí národa, kterou muži nepreferovali, zatímco u žen měla tato hodnota střední preferenci. Rozdílnost v preferenci této hodnoty může být dána jistou rozvolněností genderových stereotypů ve společnosti.

V souboru instrumentálních hodnot muži i ženy označili hodnotu veselost za vysoce preferovanou. Toto zjištění podporuje názor Arnetta (2007b), který uvádí, že i přes veškeré obtíže, kteří jedinci v tomto věku zažívají, věří, že nakonec k nim bude život příznivý. Je tedy na místě udržet si dobrou náladu a nepropadat depresi. Nepreferovanou hodnotou byla poslušnost, což byla hodnota, která byla nepreferovaná napříč všemi skupinami. Velká neoblíbenost této hodnoty může souviset s tím, že jedinci se v tomto věku snaží najít vlastní identitu, vymanit se z nadvlády rodičů a poznat, kdo vlastně sami jsou (Arnett, 2000).

Výsledky našeho výzkumu jsme porovnali s výsledky výzkumu Křeménkové (2015) a odhalili jsme řadu rozdílů. U žen jsme mohli největší rozdíl pozorovat u terminálních hodnot vzrušující život a spása duše. Tyto hodnoty ženy v našem souboru nepreferovaly, zatímco ve výzkumu Křeménkové byly ženami preferované vysoce. U mužů lze pozorovat největší rozdíl u hodnoty mír ve světě. Muži v našem souboru tuto hodnotu nepreferovali, zatímco pro muže ve srovnávaném výzkumu se jedná o hodnotu s vysokou preferencí.

V rámci deskriptivní statistiky jsme se ptali, zda existuje rozdíl v hodnotách preferovaných pracujícími a studujícími muži a v hodnotách preferovaných pracujícími a studujícími ženami. Na základě výsledků můžeme konstatovat, že tyto rozdíly existují. V sadě terminálních hodnot se muži lišili nejvíce v preferenci hodnoty sebeúcta, rozdílně hodnotili také společenské uznání, upřímné přátelství a moudrost. Rozdílně preferovanými instrumentálními hodnotami byly schopnost, veselost, poctivost, fantazie a intelekt. Máme za to, že vyšší preference hodnot moudrost, schopnost a intelekt u pracujících mužů může souviset s jejich uplatněním na pracovním trhu. Zatímco hodnoty sebeúcta a společenské uznání mohou znamenat touhu stát se respektovanou součástí společnosti.

V sadě terminálních hodnot jsme mohli u žen pozorovat největší rozdíl u hodnot pohodlný život a štěstí, dále také u hodnot svoboda, zralá láska, mír ve světě a spása duše. Nejvíce odlišně preferovaných hodnot se nacházelo v instrumentální sadě, kde ženy rozdílně hodnotily hodnoty schopnost, veselost, smířlivost, ochota, logika, laskavost a přívětivost. Preference zralé lásky, veselosti, laskavosti a přívětivosti u studujících v nás vyvolalo domněnku, že studentky v tomto věku kladou důraz na svou emoční stránku. Vyšší preference hodnot schopnost, smířlivost a logika u pracujících žen může vypovídat o realistickém přístupu k životu.

Pátá hypotéza se zabývala otázkou, zda mezi terminálními a instrumentálními hodnotami existuje nějaká závislost. Jinak řečeno, jestli jsou určité existenciální cíle podpořeny určitým typem chování. Tuto hypotézu jsme na základě našich výsledku přijali.

Z korelačních vztahů vyplynulo, že terminální hodnota pohodlný život je podpořena instrumentální hodnotou schopnost, nepojí se však s laskavostí. Vzrušující život jako existenciální cíl je v antagonistickém vztahu s hodnotou laskavost. Cílová hodnota pocit úspěšnosti se manifestuje schopností, ale není podpořena poctivostí. Svobody jako existenciálního cíle lze dosáhnout svobodomyšlností a nezávislostí. Terminální hodnota zralá láska může být uskutečněna pomocí laskavosti, naopak nejméně ji lze dosáhnout schopností. Krása jako cílová hodnota není podpořena ochotou. Rovnosti a společenského uznání nelze dosáhnout pomocí instrumentální hodnoty schopnost. Terminální hodnotu upřímné přátelství nepodporuje intelekt. Moudrosti nahrávají instrumentální hodnoty intelekt a logika.

Zajímavé pro nás bylo zjištění, že hodnota pocit úspěšnosti je podpořena schopností, avšak nepojí se s poctivostí. Tento vztah může vypovídat o tom, že dnešní mladí lidé si jsou vědomi toho, že aby mohli být úspěšní potřebují mít určité kvality. Na druhou stranu se často ve svých rozhodnutích mohou řídit heslem „účel světi prostředky“. Celkem logické se nám zdálo, že existenciální cíl svoboda je podpořen svobodomyšlností a nezávislostí. Na základě tohoto vztahu můžeme předpokládat, že jedinci ve věku vynořující se dospělosti jsou si vědomi důležitosti demokratických zásad v naší společnosti. Překvapivé pro nás bylo zjištění, že hodnoty rovnost a společenské uznání nejsou podpořeny hodnotou schopnost. Tento vztah může vypovídat o tom, že dnešní mladí lidé pocítují určitou skepsi a nevěří, že pouze být schopný stačí k tomu, aby dosáhli uznání a rovnocenného postavení ve společnosti.

Výsledky námi provedené korelace mezi terminálními a instrumentálními hodnotami jsme srovnali s výsledky výzkumu Řehana a Cakirpaloglu (2000). Z obou výzkumů vyplývá, že existenciální cíl vzrušující život není podpořen ochotou a že terminální hodnotě moudrost nahrává logika a intelekt. Shodu lze pozorovat také u terminální hodnoty svoboda, která je v obou výzkumech podpořena nezávislostí. Ve srovnávaném výzkumu vyšlo najevo, že s cílem společenské uznání se nepojí poctivost a laskavost. Tento vztah by do jisté míry mohl potvrdit naši domněnku, že k tomu, aby byl člověk uznávaný, nestačí být schopný, ale musí mít také „ostré lokty“.

8.2 Diskuze k hlavnímu výzkumnému cíli

Nyní se zaměříme na výsledky celého našeho souboru, detailně si tedy rozebereme, jaké hodnoty jedinci ve věku vynořující se dospělosti bez ohledu na pohlaví či pracovní stav preferují.

Nejvíce preferovanou terminální hodnotou v našem výzkumném souboru bylo rodinné bezpečí, druhou nejvíce preferovanou hodnotou bylo upřímné přátelství a na třetím místě se nacházely hodnoty svoboda a štěstí. Vysokou preferenci rodinných hodnot potvrdilo také několik předchozích výzkumů (Arnett, 2015; Prudký, 2017; Řehan, & Cakirpaloglu, 2000; Svoboda, 1991). Ve výzkumu Řehana a Cakirpaloglu (2000) a Svobody (1991) byla, stejně jako v našem výzkumu, vysoce ceněna také hodnota upřímné přátelství. Na základě tohoto poznatku máme za to, že můžeme potvrdit názor Arnetta (2007c), že není pravdou, že by jedinci v tomto věku byli zcela sobečtí a nezajímali se o lidi kolem sebe. Vysoká preference hodnot svoboda a štěstí odpovídá závěrům výzkumů Arnetta (2015). Dle našeho názoru si jedinci v tomto věku vysoce cení svobody právě proto, že jim poskytuje nezávislost, kterou do teď neměli a nejspíš již nikdy mít nebudou. Tuto nezávislost mohou využít k hledání individuálního štěstí.

Středně preferovanými terminálními hodnotami v našem souboru byly hodnoty pohodlný život, vzrušující život, pocit úspěšnosti, vnitřní harmonie, zralá láska, mír ve světě, rovnost, spokojenost, sebeúcta a moudrost. Nejméně preferovanými z těchto hodnot byly vzrušující život a pohodlný život, což podle nás vyvrací názor Levina (2005), který uvádí, že přechod do dospělosti nikdy nebyl tak skličující jako je tomu v dnešní době, neboť mladí lidé odmítají dospět a opustit pohodlí svého náctiletého já. Máme za to, že kdyby tomu tak doopravdy bylo, budou mít tyto hodnoty mnohem větší preferenci.

Mezi terminální hodnoty, které jedinci ve věku vynořující se dospělosti nepreferovali, patří bezpečí národa, krása, spása duše, společenské uznání. Zjištění, že dnešní mladí lidé nepreferují hodnotu bezpečnost národa, pro nás byla relativně překvapující. Máme za to, že to může mít souvislost s tím, že se dnešní mladí lidé méně účastní veřejného a politického života, což, jak uvádí Putnam (2000), je problém také u americké mládeže. Intuitivním vysvětlením může být také fakt, že současní jedinci ve věku vynořující se dospělosti nemají žádnou zkušenost s válečnými konflikty, proto pro ně není tato hodnota vysoce ceněná. Co nás nepřekvapilo, byla nízká preference hodnoty spása duše. Domníváme se, že její nízká preference je spojena se sekularizací české společnosti (Hanuš, 2005). Sekularizační tendence se projevily také ve výzkumech Řehana a Cakirpaloglu (2000) či Prudkého (2017). Nízká preference hodnoty krása dle našeho názoru svědčí o tom, že mladí lidé nejsou tak povrchní, jak je jim často vyčítáno.

Nejvíce preferovanou instrumentální hodnotou byla v našem souboru poctivost, dalšími vysoce preferovanými hodnotami byla veselost a zodpovědnost. Všechny tyto hodnoty měly také vysokou preferenci ve výzkumu Řehana a Cakirpaloglu (2000). Dle našeho názoru preference těchto hodnot, zejména zodpovědnosti a poctivosti, vyvrací předpoklad, že jedinci v tomto věku jsou nezodpovědní. Tímto tedy dáváme za pravdu Arnettovi (2007c), který tvrdil, že názory o sobeckosti a nezodpovědnosti lidí ve věku vynořující se dospělosti jsou mylné.

Středně preferovanými instrumentálními hodnotami byly u celého souboru ctižádostivost, svobodomyslnost, schopnost, čistota, odvaha, smířlivost, ochota, nezávislost, intelekt, logika, laskavost a sebekontrola. Zde můžeme opět pozorovat velkou shodu s výsledky výzkumu Řehana a Cakirpaloglu (2000).

Jedinci ve věku vynořující se dospělosti nepreferují hodnoty fantazie, poslušnost a přívětivost. Snahu o nekonformitu lze pozorovat také ve výzkumech Prudkého (2017) a Řehana a Cakirpaloglu (2000). Máme za to, že se jedná o zcela přirozený jev, neboť samotné slovo poslušnost v nás vzbuzuje určitý pocit nesvobody a závislosti. Dle našeho názoru existuje ještě jeden důvod, proč je tato hodnota velmi neoblíbená. Jedná se o fakt, že lidé nacházející se v této životní fázi právě opustili brány dětství a dospívání, kde byla poslušnost vysoce ceněna okolím a tvořila kritérium, na základě kterého byli jedinci často hodnoceni jako „hodné“ či „zlobivé“ děti. Může se tedy jednat o snahu oprostit se od tohoto hodnocení. Nízká preference hodnoty fantazie potvrzuje názor Arnetta (2007b), že jedinci jsou v tomto věku více realističtější.

V rámci diskuze bychom chtěli uvést také některé nedostatky týkající se našeho výzkumu. Prvním nedostatkem může být dle našeho názoru poměrová nevyváženost skupin, kterými je soubor tvořen. Muži tvoří pouhou třetinu našeho souboru. K tomuto bychom rádi uvedli, že ze 14 protokolů, které jsme museli vyřadit, celkem 12 patřilo mužům, což danou nevyváženost ještě zvýšilo. Vyrovnané nebyly ani skupiny pracujících a studujících jedinců. Důvodem této nevyrovnanosti byl mimo jiné fakt, že studenti pro nás byli velmi přístupnou skupinou, zatímco získat do výzkumu pracující jedince pro nás bylo náročnější. Na facebookových stránkách lze nalézt velké množství skupin sdružující studenty, avšak pramálo skupin sdružující pracující. Skupiny, u kterých jsme očekávali, že jejich členy budou především pracující, např. skupiny s nabídkami práce, měly přísná pravidla ohledně toho, co lze na stránky umístit. Příspěvky, které nesouvisely s prací, tak ihned mazaly.

Za nedostatek může být také považována velikost výzkumného souboru. Náš soubor tvořilo celkem 165 respondentů, je tedy možné, že v něm nebyly zahrnuty všechny hodnotové orientace. Malý počet respondentů v jednotlivých skupinách také mohl ovlivnit výsledky statistického testování.

Dalším rizikovým faktorem v našem výzkumu mohla být samotná použitá metoda, tedy Rokeachova škála. Její rizikovost vidíme především v tom, že každý participant si může význam jednotlivých hodnot vykládat po svém. Největší rozpor jsme pozorovali u hodnoty rovnost, kterou si participant vykládali dvěma způsoby. Pro jednu skupinu tato hodnota představovala rovnocennost, zatímco druhá skupina ji chápala jako přímost v jednání.

Za výhodu považujeme fakt, že jsme k získání dat nevyužili hromadné administrace. Toto jsme udělali záměrně, neboť jsme se chtěli vyhnout zkreslení způsobenému domnělým či reálným tlakem skupiny. Žádný z participantů nevěděl, jaké hodnoty volili ostatní účastníci, nemohl tomu tudíž přizpůsobit svou preferenci. Čemu jsme však zabránit nemohli, je záměrné či nezáměrné klamání. Záměrně mohli klamat ti participant, kteří se báli nechtěného odhalení. Větším problémem by však mohlo být nezáměrné klamání, kterým by si participant chtěli vylepšit sebeobraz.

9 ZÁVĚR

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaká je hodnotová orientace jedinců nacházejících se ve věku vynořující se dospělosti. Tento výzkum jsme realizovali na souboru čítajícím 165 respondentů. V rámci šetření jsme si stanovili pět hypotéz, které jsme doplnili o výsledky deskriptivní statistiky, abychom tak získali detailnější informace o povaze našich dat.

První dvě hypotézy se zabývaly otázkou, zda existuje rozdíl v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot u pracujících a studujících jedinců. Obě tyto hypotézy jsme zamítli. Třetí a čtvrtá hypotéza se zabývaly tím, zda existuje rozdíl v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot u mužů a žen. Obě tyto hypotézy jsme přijali. Pátá hypotéza nám umožnila ověřit, zda mezi sadou terminálních a instrumentálních hodnot existuje závislost. Tuto hypotézu jsme také potvrdili. Můžeme tedy konstatovat, že pracovní stav není primárním zdrojem rozdílu v hodnotové preferenci. Rozdíly v preferenci hodnot jsme však mohli pozorovat u mužů a žen. Potvrdil se nám také předpoklad, že určité existenciální cíle se pojí s určitým typem chování vedoucí k jejich dosažení.

V rámci deskriptivní statistiky jsme se zaměřili na rozdíly uvnitř skupiny mužů a žen. Potvrdilo se nám, že pracující muži se v hodnotové preferenci liší od studentů, stejně tak pracující ženy se liší od studentek. Ve většině případů se však nejednalo o významné rozdíly. Uvnitř obou skupin lze pozorovat hodnoty se stabilním postavením.

Hodnoty s vysokou preferencí v celém souboru: rodinné bezpečí, upřímné přátelství, svoboda, štěstí (terminální); poctivost, veselost, zodpovědnost (instrumentální).

Hodnoty se střední preferencí v celém souboru: pohodlný život, vzrušující život, pocit úspěšnosti, vnitřní harmonie, zralá láska, mír ve světě, rovnost, spokojenost, sebeúcta a moudrost (terminální); ctižádostivost, svobodomyšlnost, schopnost, čistota, odvaha, smířlivost, ochota, nezávislost, intelekt, logika, laskavost, sebekontrola (instrumentální).

Hodnoty s nejnižší preferencí v celém souboru: bezpečí národa, krása, spása duše, společenské uznání (terminální); fantazie, poslušnost, přívětivost (instrumentální).

Hodnotový profil jedinců ve věku vynořující se dospělosti tvoří altruistické tendence rodinné bezpečí a upřímné přátelství, tito jedinci si cení svobody a stavu štěstí. Nejsou příliš orientováni na kariéru (společenské uznání) a politiku (bezpečí národa). Projevuje se u nich

sekulární tendence (spása duše), vysoce není hodnocena ani estetika (krása). Jedná se o nekonformní (poslušnost) a sociabilní (poctivost, zodpovědnost, veselost) jedince, kteří odmítají přívětivost, své problémy však řeší realisticky (neutíkají do fantazie).

10 SOUHRN

Pojem hodnota je natolik multidisciplinární, že vytvoření jeho jednotného výkladu je úkolem téměř nemožným. Dle psychologů hodnoty představují hluboko zakořeněné, abstraktní motivy, které nám radí, ovlivňují a objasňují naše mínění, postoje, normy a jednání (Schusterová 2008). Věda, která se hodnotami zabývá, se nazývá axiologie a její kořeny můžeme hledat v objektivistických a subjektivistických směrech filozofie (Cakirpaloglu, 2009). V rámci Eriksonova pojetí hodnot zjišťujeme, že formování systému hodnot souvisí s vývojem Ega (Erikson, 2015). Existuje několik klasifikačních systémů hodnot, např. Rokeach (1973) dělí hodnoty na terminální a instrumentální, Schwartz a Bilsky (1987) na individuální, kolektivní a smíšené, Rohanová (2000) na individuální a sociální, Frankl (2005) na tvůrčí, zážitkové a postojové, Maslow (2014) na D-hodnoty a B-hodnoty a Kučerová (1996) na přírodní, civilizační a duchovní. Z preference jednotlivých hodnot lze utvořit hodnotový profil jedince. Hodnoty jsou podmíněny historickými, sociálními a individuálními determinanty a v průběhu života se mohou měnit. Funkci hodnot můžeme obecně rozdělit na individuální a sociální (Cakirpaloglu, 2009).

Současná mladá generace se značně liší od generace jejich rodičů či prarodičů. Tento fakt inspiroval Arnetta k vytvoření nového vývojového období, kterému dal název *emerging adulthood*. V této životní fázi se nacházejí jedinci ve věku 18-25 let, kteří se již necítí být dětmi, ale nepovažují se ještě za zcela dospělé (Arnett, 2000). Na základě kvalitativního výzkumu vynořující se dospělosti bylo stanoveno pět znaků, jež jsou pro toto období charakteristické, mezi tyto znaky řadíme zkoumání identity, nestabilitu, zaměření se na sebe, pocit „mezi“ a experimentování (Arnett, 2007b). V této životní fázi ještě stále dochází k vývoji morálního usuzování (Padilla-Walker, 2014). Arnett (2015) uskutečnil výzkum zabývající se hodnotami lidí v tomto věku, který ukázal, že jedinci ve věku vynořující se dospělosti preferují jak individuální, tak kolektivní hodnoty.

Existuje také několik výzkumů realizovaných na území ČR, jež se zabývají hodnotovou orientací mladých lidí. Mojmír Svoboda realizoval výzkum hodnot na souboru 101 studentů Filozofické fakulty UJEP v Brně. Výzkumnou metodou byl RVS. Výzkum potvrdil, že největší rozdíly v preferenci hodnot byly dány odlišným věkem studentů. Mladší studenti preferovali individuální hodnoty, zatímco starší studenti preferovali kolektivní

hodnoty. Nebyly potvrzeny rozdíly v hodnotové preferenci mužů a žen (Svoboda, 1991). Další výzkum uskutečnila dvojice autorů Řehan a Cakirpaloglu (2000). Výzkumný soubor tvořilo 1074 jedinců ve věku 18-22 let, metodou byl opět RVS. Z výzkumu vyplynulo, že sociální status není důvodem hodnotových rozdílů. Mladí lidé jsou realističtí a sociabilní, čelí problémům, neutíkají do fantazie, jsou nekonformní a zavrhnou oportunismus. Odmítají hédonismus, spiritualismus a kariérismus. Výzkum Křeménkové (2015), který realizovala na 158 vysokoškolských studentech ve věku 19–24 let potvrdil rozdílnost v hodnotách mužů a žen. Výzkumnou metodou bylo opět RVS. Ženy k dosažení cílů volily spolupráci, zatímco muži se více soustředili na dosažení výsledků než na prostředky. Longitudinální výzkum Prudkého (2002) také potvrdil rozdílnost mezi muži a ženami. Mladí lidé jsou sociabilní, liberální, nekonformní, hédonističtí. Naopak spiritualita pro ně není příliš významná.

Cílem této práce bylo zmapovat hodnotovou orientaci jedinců ve věku vynořující se dospělosti. V rámci tohoto hlavního výzkumného cíle jsme si stanovili také cíle vedlejší, které nám umožnily získat informace o hodnotovém profilu jednotlivých podskupin vytvořených na základě pohlaví a pracovního stavu. Chtěli jsme také zjistit, zda jsou určité existenciální cíle podpořeny určitým typem chování.

Pro náš výzkum jsme zvolili kvantitativní design. Výzkumnou metodou byl elektronický a papírový dotazník skládající se ze dvou částí. První část byla tvořena otázkami, pomocí kterých jsme zjistili pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, pracovní a rodinný stav našich respondentů. Druhou část tvořil RVS, který se skládá z 18 terminálních a 18 instrumentálních hodnot, které jedinci řadí dle osobní preference.

Náš výzkumný soubor tvořilo celkem 165 respondentů. Jednalo se o jedince ve věku od 18-25 let. Sběr dat probíhal od října do prosince roku 2019. Účastníci si mohli zvolit, zda dají přednost elektronické či papírové podobě dotazníku. Elektronická podoba dotazníku byla propagována na facebookových stránkách, papírovou verzi využili zejména respondenti, ke kterým jsme měli přímý přístup. Všichni respondenti byli ujištěni, že dotazník je anonymní. Získaná data byla zajištěna tak, aby k nim měl přístup pouze výzkumník, a to i přesto, že nevykazovala vysokou míru citlivosti.

Rozhodli jsme se ověřit platnost 5 statistických hypotéz. První dvě hypotézy se ptaly na to, zda existuje statisticky významný rozdíl v preferenci terminálních a instrumentálních hodnot u pracujících a studujících jedinců ve věku vynořující se dospělosti. Další dvě se ptaly na to, zda existuje statisticky významný rozdíl v preferenci terminálních

a instrumentálních hodnot u mužů a žen v témže věku. Pátá hypotéza se zajímala, zda existuje statisticky významná závislost mezi sadou terminálních a instrumentálních hodnot. Stanovili jsme si také doplňující otázky, zda existuje rozdíl v preferenci hodnot u pracujících a studujících mužů a u pracujících a studujících žen ve věku vynořující se dospělosti. K ověření platnosti statistických hypotéz jsme zvolili Mann-Whitney U test s Bonferroniho korekcí a Spearmanův korelační koeficient s provedením téže korekce. Pomocí deskriptivní statistiky, konkrétně výpočtem mediánu pro každou hodnotu rámci různých skupin, jsme získali odpovědi na doplňující otázky.

Na základě výsledků Mann-Whitney U testu jsme první dvě hypotézy zamítli, další dvě jsme přijali. Lze tedy konstatovat, že pracovní stav není primárním zdrojem rozdílu v hodnotové preferenci. Na druhou stranu pohlaví v preferenci hodnot hraje značnou roli. Na základě provedené korelace jsme mohli potvrdit pátou hypotézu, což nás utvrdilo v tom, že se určité existenciální cíle pojí s určitým typem chování. Deskriptivní statistika potvrdila také existenci rozdílů v preferenci hodnot uvnitř skupiny mužů, stejně jako uvnitř skupiny žen.

Hodnotová orientace jedinců ve věku vynořující se dospělosti je charakteristická altruistickými tendencemi, což potvrzuje vysoká preference rodinného bezpečí a upřímného přátelství. Tito jedinci si také vysoce cení svobody a štěstí. Kariéra a politika nestojí v centru jejich zájmu (nízká preference hodnot společenské uznání a bezpečí národa). Lze zde také pozorovat sekulární tendenci (nízká preference hodnoty spása duše), vysoce není hodnocena ani estetika (hodnota krása patří mezi nepreferované). Jedná se o nekonformní (nepreferovaná hodnota poslušnost) a sociabilní (vysoká preference hodnot poctivost, zodpovědnost, veselost) jedince, kteří odmítají přívětivost, své problémy však řeší realisticky (neutíkají do fantazie).

LITERATURA

1. Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American psychologist*, 55(5), 469-480.
2. Arnett, J. J. (2007a). Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For? *Child Development Perspectives*, 1(2), 68-73.
3. Arnett, J. J. (2007b). The long and leisurely route: Coming of age in Europe today. *Current History*, 106(698), 130-136.
4. Arnett, J. J. (2007c). Suffering, Selfish, Slackers? Myths and Reality About Emerging Adults. *Journal of Youth & Adolescence*, 36(1), 23-29.
5. Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties* (2. vyd.). New York: Oxford University Press.
6. Baumgartner, F., & Karaffová, E. (2012). Strategie zvládání ve vztahu k aspektům vynořující se dospělosti. *Psychologie pro praxi*, 47(1-2), 11-25.
7. Blackburn, S. (2008). *The Oxford dictionary of philosophy* (2. vyd.). Oxford: Oxford University Press.
8. Blatný, M. (Ed.). (2016). *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.
9. Blecha, I. (2002). *Filosofie* (4. vyd.). Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
10. Brugger, W. (1994). *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko.
11. Cakirpaloglu, P. (2009). *Psychologie hodnot* (2. vyd.). Olomouc: Univerzita Palackého.
12. Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing.
13. Erikson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Praha: Portál.
14. Frankl, V. E. (2015). *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta.
15. Hanuš, J. (2005). *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: CDK.
16. Hartl, P., & Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník* (3. vyd.). Praha: Portál.
17. Hlavinka, P. (2013). *Etika: přehled filosofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense.
18. Hnilica, K. (2007). Vývoj a změny hodnot v dospělosti. *Československá psychologie*, 51(5), 437-463.
19. Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge: Cambridge University Press.

20. Jandourek, J. (2007). *Sociologický slovník* (2. vyd.). Praha: Portál.
21. Kant, I. (1996). *Kritika praktického rozumu*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
22. Krettenauer, T., Murua, L. A., & Jia, F. (2016). Age-related differences in moral identity across adulthood. *Developmental Psychology*, 52(6), 972-984.
23. Křeménková, L. (2015). Osobní hodnoty a hodnotové systémy studentů a pracovníků humanitního zaměření. *Psychologie a její kontexty*, 6(2), 17-35.
24. Kučerová, S. (1996). *Člověk, hodnoty, výchova: kapitoly z filosofie výchovy*. Prešov: ManaCon.
25. Levine, M. (2005). *Ready or not, here life comes*. New York: Simon & Schuster.
26. Levinson, D. J. (1986). A Conception of Adult Development. *American Psychologist*, 41, 3-13.
27. Machiavelli, N. (2007). *Vladař*. Praha: Nakladatelství XYZ.
28. Maslow, A. H. (2014). *O psychologii bytí*. Praha: Portál.
29. Padilla-Walker, L. M. (2014). Moral Development During Emerging Adulthood. In J. J. Arnett (Ed.), *The Oxford Handbook of Emerging Adulthood* (449-463). Získáno 18. září 2019 z Oxford Handbooks Online.
30. Prudký, L. (2009). *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia.
31. Prudký, L. (2017). *Vývoj hodnotových struktur studentů FHS UK*. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. Získáno 20. října 2019 z Elektronické publikace FHS UK.
32. Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník* (7. vyd.). Praha: Portál.
33. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
34. Ricken, F. (1999). *Antická filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
35. Rohan, M. J. (2000). A Rose by Any Name? The Values Construct. *Personality and Social Psychology Review*, 4(3), 255-277.
36. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free press.
37. Řehan, V., & Cakirpaloglu, P. (2000). Sociální status a hodnotová orientace mladé generace. *Československá psychologie*, 44(3), 202–215.
38. Schusterová, N. (2008). Konstrukt „hodnota“ v psychologickom ponímaní. *Československá psychologie*, 52(3), 265-275.

39. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (24, 1-65). San Diego: Academic Press.
40. Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
41. Störig, H. J. (2007). *Malé dějiny filosofie* (8. vyd.). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
42. Svoboda, M. (1991). Hodnotové orientace vysokoškolských studentů. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I 25, Řada pedagogicko-psychologická* (40, 71-78). Brno: Masarykova univerzita.
43. Thurnher, R., Röd, W., & Schmidinger, H. (2009). *Filosofie 19. a 20. století*. Praha: OIKOYMENH.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce
3. Úvodní strana elektronického dotazníku
4. Ukázka dat první část
5. Ukázka dat druhá část

Příloha 1: Abstrakt v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Hodnotová orientace ve věku vynořující se dospělosti

Autor práce: Bára Němcová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Počet stran a znaků: 70, 127 574

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 43

Abstrakt:

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaká je hodnotová orientace jedinců ve věku vynořující se dospělosti. Vedlejší cíle se zabývaly hodnotovým profilem jednotlivých podskupin vytvořených na základě pohlaví a pracovního stavu a vzájemným vztahem dvou sad hodnot. V teoretické části se zabýváme hodnotami, hodnotovou orientací a obdobím vynořující se dospělosti. Praktická část se věnuje výzkumu. Pro náš výzkum jsme zvolili kvantitativní design. Výzkumný soubor byl utvořen metodou sněhové koule a samovýběrem. Hodnotovou orientaci jsme stanovili pomocí Rokeachovy škály hodnot. K analýze dat byla použita induktivní a deskriptivní statistika. Hypotézy předpokládající rozdíl v preferenci hodnot na základě pracovního stavu byly zamítnuty. Potvrzeny byly hypotézy očekávající rozdíl v hodnotové preferenci na základě pohlaví a hypotéza předpokládající závislost mezi sadou terminálních a instrumentálních hodnot. Deskriptivní statistika potvrdila rozdíly v preferenci hodnot uvnitř skupiny mužů a žen. Na základě výsledků jsme stanovili hodnotovou orientaci celého souboru, která prokazuje, že jedinci v tomto věku preferují jak individuální, tak kolektivní hodnoty.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotová orientace, vynořující se dospělost, kvantitativní výzkum, Rokeachova škála hodnot

Příloha 2: Abstrakt v anglickém jazyce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Value orientation in emerging adulthood

Author: Bára Němcová

Supervisor: prof. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

Number of pages and characters: 70, 127 574

Number of appendices: 5

Number of references: 43

Abstract:

The main goal of our thesis was to find out value orientation among people in emerging adulthood. The secondary goals dealt with the value profile of the individual subgroups based on gender and working status and the correlation of the two sets of values. Theoretical part is focused on values, value orientation and emerging adulthood. Practical part is devoted to research. We have chosen quantitative design for our research. The sample was created using the snowball method and self-sampling. The value orientation was determined using the Rokeach value survey. Inductive and descriptive statistics were used for data analysis. The hypotheses assuming a difference in the preference of values based on working status were rejected. Hypotheses expecting a difference in value preference based on gender and hypothesis assuming a dependence between a set of terminal and instrumental values were confirmed. Descriptive statistics confirmed differences in the preference of values within a group of men and women. Based on the results we determined the value orientation of the whole group which shows that individuals at this age prefer both individual and collective values.

Key words: values, value orientation, emerging adulthood, quantitative research, Rokeach value survey

Příloha 3: Úvodní strana elektronického dotazníku

Hodnotová orientace ve věku vynořující se dospělosti

Dobrý den,

Jmenuji se Bára Němcová a jsem studentkou třetího ročníku oboru psychologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. V rámci své bakalářské práce dělám výzkum hodnotové orientace mladých lidí a touto cestou bych se na Vás ráda obrátila s prosbou o účast v tomto výzkumu.

Jedná se o seřazení dvou sloupečků hodnot podle důležitosti, kterou právě Vy daným hodnotám přiřkládáte. Je potřeba zmínit, že škála je určena pouze pro lidi ve věku 18-25 let.

Vyplnění celého dotazníku Vám nezabere víc než 10 minut. Dotazník se skládá z tohoto úvodu, sekce pro vyplnění základních demografických údajů a dvou sloupečku hodnot, které budete seřazovat.

Informace jsou anonymní a budou použity pouze pro účely tohoto výzkumu.

Budu Vám velmi vděčná, pokud se rozhodnete výzkumu zúčastnit a za Vaši ochotu Vám srdečně děkuji.

[SPUSTIT DOTAZNÍK](#)

Příloha 4: Ukázka dat první část

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V
	Pohlaví	P.č.	Věk	Vzdělání	V.č.	Zaměstnání	Z.č.	Stav	I. PŽ	I. VZ	I. PU	I. RB	I. SV	I. ŠT	I. VH	I. ZL	I. BN	I. MS	I. KR	I. RO	I. SP	I. SD
1	1	0	18	Základní	0	Pracující	1	Svobodný	6	18	16	1	5	4	9	13	7	15	17	10	12	8
2	Muž	0	18	Základní	0	Student/ka	0	V partner:	8	9	12	2	16	10	11	3	5	17	14	7	15	18
3	Žena	1	18	Základní	0	Student/ka	0	Svobodný	6	5	4	2	1	12	13	17	14	15	18	8	9	16
4	Muž	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	5	14	6	2	3	8	10	15	11	12	17	7	1	18
5	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	5	2	7	1	8	3	4	13	9	10	12	14	6	15
6	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	3	13	5	8	7	6	1	15	14	16	18	4	2	9
7	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	V partner:	9	13	7	4	5	2	8	6	10	12	15	16	1	18
8	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	6	2	7	13	1	4	17	16	15	5	8	10	3	18
9	Muž	1	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	6	2	7	13	1	4	17	16	15	5	8	10	3	18
10	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	18	5	7	2	1	8	6	12	14	4	17	11	10	16
11	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	14	13	6	1	4	12	8	3	11	15	17	10	7	16
12	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	8	9	10	1	6	7	4	2	11	12	13	14	16	17
13	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	9	18	5	2	11	4	12	3	17	13	14	15	10	1
14	Muž	1	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	13	8	10	3	1	7	11	4	15	12	17	2	6	18
15	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	5	10	2	7	8	6	1	3	14	18	13	4	12	15
16	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	6	18	9	1	4	2	3	14	16	15	11	17	7	12
17	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	15	18	14	2	5	13	7	12	8	9	16	10	6	1
18	Muž	1	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	10	11	12	7	2	6	13	16	8	5	17	1	3	15
19	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	16	17	18	1	6	5	3	2	13	14	10	8	4	15
20	Muž	1	19	Střední	2	Student/ka	0	V partner:	12	18	11	6	1	14	3	2	7	5	15	13	9	16
21	Muž	1	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	3	14	11	2	6	9	5	7	17	18	15	12	1	13
22	Muž	1	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	8	9	1	16	2	7	10	15	13	14	18	12	11	17
23	Žena	0	19	Střední	2	Student/ka	0	Svobodný	13	10	11	12	1	5	8	2	14	15	16	7	9	17

Příloha 5: Ukázka dat druhá část

	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK	AL	AM	AN	AO	AP	AQ	AR
1	I, SE	I, SU	I, UP	I, MO	II, CT	II, SVB	II, SCH	II, VE	II, ČI	II, OD	II, SM	II, OCH	II, POC	II, FA	II, NE	II, IN	II, LO	II, LA	II, POS	II, PŘ	II, ZO	II, SEB
2	14	11	2	3	1	5	6	4	7	8	10	11	12	13	14	15	9	16	2	17	18	3
3	1	6	4	13	4	5	6	2	8	7	9	10	1	11	14	3	12	13	15	16	17	18
4	10	7	3	11	5	1	2	18	16	3	15	7	9	13	8	10	4	12	17	14	6	11
5	4	16	9	13	3	4	5	1	6	7	9	11	12	2	13	14	15	16	17	18	8	10
6	11	16	17	18	8	1	2	4	7	9	12	3	13	14	15	6	5	10	16	11	17	18
7	12	11	17	10	5	7	3	13	14	2	16	17	1	18	9	11	8	10	12	15	4	6
8	17	14	3	11	3	5	1	7	12	13	14	8	6	11	10	15	16	2	17	9	4	18
9	11	12	14	9	8	1	3	4	17	12	13	14	15	7	2	5	6	16	18	10	9	11
10	9	13	3	15	6	3	4	7	10	1	11	8	13	5	9	14	12	15	16	17	2	18
11	5	18	2	9	7	16	8	5	6	14	12	2	4	15	18	9	10	1	17	11	3	13
12	3	18	5	15	13	14	16	8	1	10	9	3	7	11	18	15	17	2	5	6	4	12
13	16	7	8	6	6	17	10	11	3	5	16	2	12	9	18	8	7	1	13	14	4	15
14	14	16	5	9	13	2	12	3	18	14	11	6	7	16	1	10	9	4	17	5	8	15
15	16	17	9	11	18	10	3	6	1	9	4	5	14	16	13	7	12	2	17	8	11	15
16	8	13	10	5	8	18	4	7	12	13	17	3	2	15	9	1	5	6	16	14	10	11
17	4	17	3	11	17	13	12	4	2	1	5	6	3	14	16	15	18	11	7	10	9	8
18	4	18	14	9	18	7	10	8	15	9	11	4	4	6	3	13	17	12	16	14	2	1
19	9	11	7	12	17	1	9	11	7	4	15	12	3	14	5	8	16	2	18	6	13	10
20	17	10	8	4	17	6	11	2	18	16	12	15	7	10	1	4	3	13	5	14	9	8
21	8	16	4	10	11	4	7	1	8	17	9	10	2	12	3	13	14	6	15	18	5	16
22	6	3	4	5	4	5	2	18	12	13	14	3	11	9	6	10	7	16	17	15	1	8
23	3	18	4	6	7	1	3	6	13	4	11	8	12	18	5	14	17	10	15	16	2	9